

**PROFESSIONELE BACHELOR IN HET ONDERWIJS
SECUNDAIR ONDERWIJS**

Afstudeerproject

Grafische technieken

Eenvoudige druktechnieken in de lessen
plastische opvoeding

**PROFESSIONELE BACHELOR IN HET ONDERWIJS
SECUNDAIR ONDERWIJS**

Afstudeerproject

Grafische technieken

Eenvoudige druktechnieken in de lessen
plastische opvoeding

PROMOTOR
JACQUELINE STEEGMANS
PLASTISCHE OPVOEDING

AUDREY AMBROISE
PLASTISCHE OPVOEDING – PROJECT KUNSTVAKKEN
ACADEMIEJAAR 2014-2015

1 Voorwoord

Tijdens mijn opleiding ben ik een aantal keren in contact gekomen met grafische technieken en was ik sterk onder indruk. Vooral de werkwijze en het proces tot een beeldend resultaat spraken me enorm aan.

Als toekomstige leerkracht plastische opvoeding probeer ik alles wat ik doe op school en in het dagelijks leven te vertalen naar het klasgebeuren. Ik heb ondervonden dat de technieken die me werden aangeleerd veel tijd, geduld en vooral veel materiaal vereisen. Het 'gamma' van grafische technieken is oneindig, maar door een gebrek aan onderzoek en ervaring ondervond ik moeilijkheden dit te vertalen naar het lesgebeuren.

Hierdoor besloot ik mijn drang naar een oplossing en nieuwsgierigheid antwoord te geven en mijn afstudeerproject te maken rond de grafische technieken.

Graag zou ik allereerst mijn promotor, Jacqueline Steegmans, willen bedanken om mij onder te dompelen in de wereld van de grafiek. Ik bedank haar ook voor het nalezen van mijn bachelorproef en vooral de tips die een heel belangrijke rol hebben gespeeld.

Ten tweede bedank ik ook mijn stagementor mevrouw Lut Maris van de kunstgalerie De Mijlpaal voor de steun en de workshops die ik in de galerie aan haar studenten heb mogen geven. Ook de leerkrachten grafiek aan de academie te Bilzen dank ik voor hun hulp en concrete uitleg rond deze grafische technieken. Zonder deze workshops en hulp was mijn onderzoek vastgelopen.

Ten slotte wil ik mijn familie en mijn vriend bedanken voor hun steun doorheen de hele opleiding. Zij hebben steeds in mij geloofd, zelfs in tijden wanneer ikzelf dat niet deed.

Dit afstudeerproject is een proces van vallen en opstaan. Het resultaat was nooit hetzelfde geweest zonder deze hulp. Toch ben ik zeer trots en ik hoop dat jullie er evenveel plezier aan beleven als ik tijdens het maken ervan.

Juni 2015
Audrey Ambroise

2 Inhoudsopgave

1	Voorwoord.....	4
2	Inhoudsopgave.....	5
3	Inleiding.....	3
4	De wereld van de grafiek.....	4
4.1	Definitie	4
4.2	Een korte geschiedenis	4
4.3	De vier drukmethoden	6
4.3.1	Hoogdruk	6
4.3.2	Diepdruk.....	7
4.3.3	Vlakdruk.....	8
4.3.4	Doordruk	8
5	Grafische technieken in het secundair onderwijs: situering in de leerplannen.....	9
5.1	Gemeenschapsonderwijs	9
5.2	Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs (VVKSO).....	10
5.3	Onderwijssecretariaat voor Steden en Gemeenten van de Vlaamse Gemeenschap (OVSG) 11	
5.4	Aandachtspunten	12
5.4.1	Infrastructuur en materiaaluitrusting	12
5.4.2	Kostprijs	13
5.4.3	Keuze druktechniek(en)	13
6	Enquête.....	13
6.1	Onderzoeksvragen.....	14
6.2	Conclusie	14
7	Praktisch kader: onderzoek naar eenvoudige druktechnieken.....	16
7.1	Aquarel-monotype	16
7.2	Carborundumdruk	19
7.3	Illuminatietechniek met piepschuim	22
7.4	Keuken-Litho	25
7.5	Materiaaldruk of collografie	28

7.6	Nagellakdruk	30
8	Besluit	32
9	Literatuurlijst.....	33
10	Bijlagen	35
10.1	Bijlage 1: onderzoeksvragen enquête	35
10.2	Bijlage 2: workshops 'Immersie'	35
10.3	Bijlage 3: didactische fiches	35

3 Inleiding

De grafische technieken kennen zeer karakteristieke methoden, materialen en processen die hen een plaats geven als autonome kunstdiscipline. Toch worden ze vaak vergeten en worden ze gezien als een onderdeel van de schilder- en tekenkunst. Dit komt vaak omdat de grafiek gebruikmaakt van materialen en technieken uit het domein van de schilderkunst.

Het onderwerp van dit afstudeerproject richt zich op het vak plastische opvoeding en het gebruik van deze technieken in de klas. Onderzoek naar de leerplannen en leerkrachten plastische opvoeding zal een antwoord bieden op het gebruik van deze druktechnieken en in welke mate, hoe, wanneer en welke technieken gebruikt worden.

Na de resultaten van dit onderzoek zal er naar een antwoord gezocht worden om het gebruik van grafische technieken in het secundair onderwijs te bevorderen. Een leerkracht moet namelijk ook voldoende afwisseling voorzien tijdens de lessen plastische opvoeding.

Met grafische technieken komen de leerlingen in aanraking met zeer authentieke en traditionele werkwijzen die voor hen als onlogisch worden ervaren. De huidige generatie is immers opgegroeid in een digitale wereld waarin men geen tijd meer vrijmaakt om iets te maken.

Door aan het werk te gaan met onbekende technieken, gaan leerlingen ook anders leren denken. Het maken van een kunstwerk vereist een heel proces en met deze technieken gaat er nieuw luik open om hun expressie volledig te uiten. Het drukproces is namelijk een zeer speciaal gebeuren.

Na dit onderzoek zullen er ook workshops georganiseerd worden waarin het gedrag van de leerlingen geobserveerd zal worden. Deze workshops zullen zich focussen op de gevoelens, de gedachten en de mening van de leerlingen terwijl deze met het proces van een druktechniek bezig zijn. Het is belangrijk te achterhalen hoe ze zich voelen wanneer ze bezig zijn en wat de druktechniek anders maakt dan andere technieken.

In welke vorm een antwoord wordt geboden op het onderzoek hangt af van het resultaat.

4 De wereld van de grafiek

4.1 Definitie

De oorsprong van het woord grafiek komt van het Griekse 'γραφειν'. Dit Griekse woord betekent krassen of graveren.

Bij grafische technieken wordt het onderwerp niet rechtstreeks op het papier of op het canvas gemaakt. De tekening wordt gemaakt op een medium. Dit medium wordt vervolgens geïnt en daarna met de hand of in een drukpers afgedrukt. Kortom, met grafische technieken bedoelen we dus het bewerken van een materiaal zodat de tekening op een ander vlak wordt overgebracht.

Er zijn meerdere redenen waarom kunstenaars de grafische (druk)technieken gebruiken. Eerst en vooral is het mogelijk om meerdere afdrucken te maken. Daarnaast kan de kunstenaar zich ook volledig uitdrukken in dit medium. Ten slotte komt deze grafiek ook goedkoper uit voor de drukker.

4.2 Een korte geschiedenis

De grafische technieken hebben steeds een bepaalde rol vervuld in de verspreiding van onze cultuur. Onze westerse beschaving wordt gekenmerkt als een samenleving die voortdurend in beweging en in verandering is. Schrift en beeld staan aan de basis voor het verspreiden van onze samenleving en onze cultuur.

Al in de oudheid versieren beschavingen hun potten met afdrucken van schelpen of vingers. Rond diezelfde tijd ontwikkelen zich in het Nabije Oosten de "cilinderzegels". Dit zijn kleine stenen rollen waarin beelden in spiegelbeeld worden gegraveerd om vervolgens te worden gedrukt op klei. De werkwijze is er al, maar de inkt en het papier nog niet.

Figuur 1 Cilinderzegel

China en Japan spelen rond de tweede eeuw voor Christus een belangrijke rol in de ontwikkeling van de grafische kunst. Zij kennen immers al lang het gebruik van papier en inkt. Het zijn de Arabieren die het Westen laat kennismaken met deze oosterse technieken.

In de vijftiende en zestiende eeuw wordt een andere belangrijke uitvinding geïntroduceerd, namelijk de boekdrukkunst.

De renaissance is een periode die gekenmerkt wordt door vooruitgang, de ontdekking van nieuwe werelden, maar vooral door het belang van het individu in de samenleving. De boekdrukkunst heeft als functie het verspreiden van kennis aan een samenleving, maar kent een grote beperktheid omdat in die periode niet iedereen kan lezen en schrijven. De druktechnieken liggen daardoor aan de basis voor het verspreiden van kennis aan de samenleving door middel van getekende beelden. De voortbrengselen van de grafische technieken vormen nog steeds één van de belangrijkste elementen van onze cultuur.

Hoewel deze technieken aanvankelijk enkel bij de adel bekend zijn, volgt niet veel later ook het gewone volk. Dit is vooral te danken aan de religieuze onderwerpen die door de Kerk onder het gewone volk worden verspreid. De grafische technieken dienen als propaganda voor de verspreiding van het woord van God door middel van beelden.

Aan het eind van de vijftiende eeuw wordt de grafische techniek toegepast op houtsneden en wordt ze populair onder kunstenaars in onder meer Nederland en Duitsland. Een pionier in de ontwikkeling van de houtgravures is Albrecht Dürer (1471-1528).

In de volgende eeuwen worden deze technieken steeds fijnere arceertechnieken en worden ze aangevuld met nieuwe technieken zoals etsen. De beeldgrafiek wordt dan steeds meer gebruikt om waarheidsgetrouwe beelden weer te geven.

De omslachtige drukwijze van de grafische technieken veroorzaakt een verschuiving in de behoefte van de mens, deze wilt tegen het einde van achttiende eeuw meer ruimere informatie.

In de negentiende eeuw verandert het landschap van de grafiek drastisch. Enerzijds door de industriële revolutie die nieuwe industriële werkwijzen teweeg brengt. Anderzijds door de lithografie die de grafiek veel toegankelijker maakt voor de gewone man. De druktechniek wordt gekenmerkt door de samenleving waarin ze groeit en evolueert tot een product van massaproductie.

Figuur 2 Albert Dürer - Samson en de leeuw (houtsnede, 1489)

Figuur 3 Edvard Munch - De Schreeuw (Litho, 1895)

Wanneer de fotografie opkomt, krijgt de druktechniek een volledig andere functie. Ze wordt meer een kunstzinnige uiting en ze kent een enorme waardering bij kunstenaars. Deze technieken behouden namelijk een enorme authenticiteit en de ambacht verhoogt de expressiemogelijkheid van de kunstenaar. Edvard Munch (1863-1944) is aan begin van de twintigste eeuw een belangrijke pionier en gaat de grafische techniek van de twintigste eeuw inluiden. Munch is één van de opmerkelijkste graveurs van de eeuw en heeft zo'n 860 werken gemaakt. Zijn stijl is gedeeltelijk ontleend aan de Japanse houtsnedentechnieken, maar hij is vooral populair door zijn expressionistisch werk en kleurgravures.

De twintigste eeuw wordt dan weer gedomineerd door Pablo Picasso (1881-1973) en Joan Miro (1893-1983). Gedurende zijn lange carrière heeft Picasso meer dan tweeduizend gravures gedrukt met een grote verscheidenheid aan technieken. Na de Tweede Wereldoorlog experimenteert deze kunstenaar met de linoleumdruk. Picasso maakt meerkleurendrukken uit één plaat linoleum door telkens het materiaal voor elke druk weg te snijden. Deze methode krijgt dan ook de naam 'illuminatietechniek' of de 'Picassomethode'.

In diezelfde periode kent de grafische kunst een enorme waardering bij kunstenaar Joan Miro. In totaal produceert hij honderden werken waarmee deze kunstenaar het grote publiek bereikt. Zijn grafische kunst wordt later gevolgd door surrealistische kunstenaars zoals de Belgische kunstenaar René Magritte.

Figuur 4 Joan Miro - Litho I (1973)

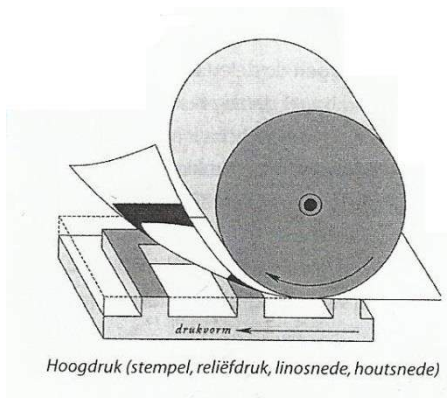
Ondanks de lange en belangrijke geschiedenis blijven de grafische technieken toch nog redelijk onbekend.

De grafische technieken kennen verschillende werkwijzen en er is een oneindig lange verzameling aan materialen, machines, gereedschappen en ruimte nodig. Zelfs ervaren kunstenaars verliezen zich in de grote verscheidenheid van deze technieken.

4.3 De vier drukmethoden

Hier volgt een opsomming van de belangrijkste druktechnieken in de wereld van de grafische kunst.

4.3.1 Hoogdruk

Bij hoogdruk ligt de af te drukken tekening hoger dan het deel dat niet wordt afgedrukt. Het deel van de tekening dat dus wit moet blijven, ligt lager dan het af te drukken deel.

Hoogdruk is bij uitstek de oudste techniek. Eenvoudig gesteld is deze techniek gebaseerd op het principe van een stempel.

Er zijn twee methodes om aan hoogdruk te doen. In materialen als hout, linoleum of gips wordt de tekening uitgesneden. De meest gebruikte techniek met dit principe is de houtsnede of houtgravure (zie [Figuur 2](#)

[Albert Dürer - Samson en de leeuw \(houtsnede, 1489\)](#)) en de lino-snede. De lino-snede is een uitstekende druktechniek voor beginners omdat de tekening relatief gemakkelijk te maken is en er geen drukpers voor nodig is. Het materiaal dat gebruikt wordt als drukkervorm is zeer zacht en makkelijk te snijden.

Anderzijds is het ook mogelijk om een tekening op een vlakke ondergrond op te bouwen met voorwerpen als sleutels, muntstukken, textiel, karton enzovoort.¹ Een perfect voorbeeld van dit principe is de collografie. Deze techniek geeft de mogelijkheid interessante afdrukken te maken met allerlei materialen. Het materiaal wordt op een vlakke ondergrond gelegd of bevestigd zodanig dat de drukkervorm een reliëf krijgt.

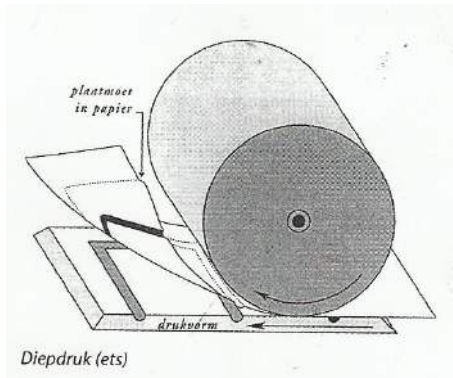
Na het bewerken van de plaat wordt deze door middel van een inktroller geïnk. Alleen hetgene dat hoog ligt, wordt door de roller geraakt en voorzien van inkt. Het papier waarop de tekening komt te staan, wordt boven de plaat gelegd. Door het inwrijven met een lepel of door de plaat en het papier door een drukpers te halen, wordt de tekening bekomen.²

Tot slot is er ook het monotype. Een eenmalige afdruk die gemaakt wordt door inkt aan te brengen op een plat oppervlak en overgebracht wordt op papier.

¹ WOODS, L., *Handboek druktechnieken*, Uitgeverij Cantecler, Baarn, 2003.

² VAN LUIN, E., *Over grafiek: hoogdruk*, internet, datum, (<http://www.elsevanluin.nl/over-grafiek/hoogdruk/>).

4.3.2 Diepdruk

In tegenstelling tot de hoogdruk, is het bij diepdruk het verdiepte deel dat wordt afgedrukt. De tekening wordt bewerkt en het deel dat onbewerkt blijft, drukt niet af. Bij diepdruk is het medium vaak een metalen drukplaat zoals uit koper of zink.

Binnen deze druktechniek kan men verschillende technieken onderscheiden. Enerzijds is er het krassen of groeven met een scherpe stalen naald in het oppervlak van een metalen plaat. Dit noemt men de droge-naaldtechniek. Hoe dieper er in de plaat wordt gedreven met de stalen pen, hoe dieper de groef of braam wordt.

Bij de droge-naaldtechniek zal het niet-bewerkte deel wit of grijs blijven als er met zwarte inkt wordt gewerkt.

Een techniek die gelijkaardig is aan de droge-naaldtechniek is de gravure. Een burijn is een heel fijn gutsje waarmee je lijnen uit een gepolijste plaat koper of zink uitsteekt. Hoe dieper de burijn in het metaal wordt gedreven, hoe dieper de groef is en hoe meer inkt er bij het afdrukken in kan.

Een laatste en populaire diepdruktechniek is de ets, waarbij de lijnen van een tekening door middel van een chemisch proces in de zink- of koperplaat worden aangebracht. De tekening die in plaat bekomen wordt, ontstaat door het plaatselijk inwerken van zuur in het metaalplaat. De lijnen of vlakken die de tekening vormen, worden door het inwerken van zuren of zouten verdiept in het metaal geëtsd. De benaming "ets", waaronder de diepdruk bekend staat, verwijst naar deze bijtende werking van zuren op metaalsoorten. Het betekent dan ook letterlijk "het bijten of doen eten van een metaal".

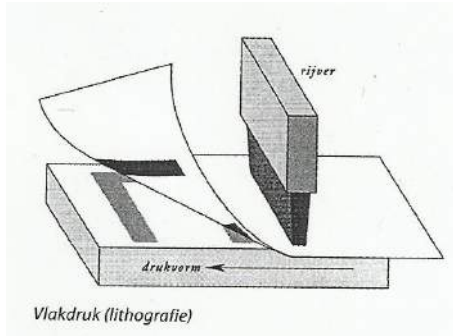

Figuur 5 Rembrandt van Rijn - Zelfportret (ets, 1630)

Hoewel er bij de droge-naaldtechniek en burijn geen zuur wordt gebruikt, maar werkelijk met de hand wordt gekrast of gesneden in het materiaal, worden deze technieken toch tot de etstechnieken gerekend.

Na het bewerken van de metaal- of etsplaat, kan deze geïnk worden. De bewerkte (ets)plaat gaat uiteindelijk door een (ets)pers. Door deze handeling komt de inkt uit de verdiepte delen op het vochtig papier terecht.

4.3.3 Vlakdruk

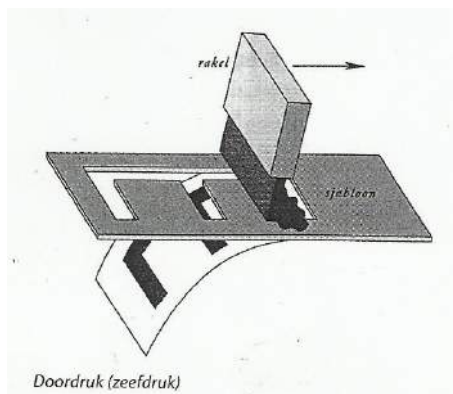
De vlakdruk ontstaat volgens het principe dat vet en water elkaar afstoten. Kenmerkend voor deze techniek is dat de tekening en de plaat niet in niveauverschil variëren.

De vlakdruk krijgt onterecht vaak slechts één druktechniek toegekend, namelijk de lithografie. De lithografie kan heel eenvoudig tot stand komen met behulp van gewone teken- en schildertechnieken. Een natte steen is de drukvorm en de tekening wordt aangebracht met vette inkt of krijt. Bij het uitrollen van

de inkt, hecht alleen de vette tekening aan die vervolgens afgedrukt wordt. Voor deze techniek zijn altijd speciale stenen nodig en een drukpers.

Vlakdruktechnieken zijn zeer populair bij kunstenaars (zie [Figuur 3 Edvard Munch - De Schreeuw \(Litho, 1895\)](#)), maar worden door beginners vaak genegeerd omwille van de scheikundige bewerkingen die eraan te pas komen.

4.3.4 Doordruk

Anders dan de drie eerder besproken drukmethoden, is het principe van de doordruk anders. De inkt drukt zich door de open delen van de drukvorm. De eenvoudigste techniek van de doordruk is de sjabloondruk.

Niet veel anders dan deze sjabloondruk is de zeefdruk die aan het begin van de twintigste eeuw tot stand komt om stoffen te bedrukken.

Het principe van zeefdruk is vrij eenvoudig. De zeef, een fijn gaas, wordt op een

houten of metalen raam gespannen. Het beeld dat men wil afdrukken wordt manueel of fotografisch aangebracht. Het gaas blijft zichtbaar bij de delen die moeten worden afgedrukt. De delen die men niet wil afdrukken worden afgedekt met gom of vernis zodat de inkt er niet door kan.

Met zeefdrukken kan men in grote oplagen drukken en daardoor kent deze techniek een grote populariteit bij beeldende kunstenaars voor de bedrukking van papier en bij commerciële drukkerijen voor het bedrukken van textiel.

Figuur 6 Andy Warhol - Marilyn (zeefdruk, 1962)

5 Grafische technieken in het secundair onderwijs: situering in de leerplannen

Om een duidelijk beeld te vormen over het gebruik van grafische technieken in het secundair onderwijs is dit onderzoek gebaseerd op de gegevens en informatie die beschikbaar is bij de verschillende netten; namelijk het gemeenschapsonderwijs (GO!), het Vlaams Verbond van het Katholiek Onderwijs (VVKSO) en het Onderwijssecretariaat voor Steden en Gemeenten van de Vlaamse Gemeenschap (OVSG).

Om dit onderzoek tevens doelgericht te houden, is er gekozen voor een doelgroep, namelijk de eerste graad A-stroom omdat deze leerplannen het meest beroep doen op de grafische technieken.

Deze aspecten zijn erg belangrijk voor dit eindwerk.

5.1 Gemeenschapsonderwijs

Minimale materiële vereisten

Volgende opsomming is niet limitatief.

- ruim, licht lokaal met mogelijkheid tot verduisteren;
- stromend water met aangepaste wasbak;
- groot afwasbaar bord, gedeeltelijk geruit, een wit bord voor projectie, een prik- of magneetbord;
- bordtekendriehoek, lat, bordpasser;
- werktafels voor 2 leerlingen met formicablad (0,80x2m) en/of individuele tekentafels;
- verstelbare stoelen (met rugleuning);
- kast met schuiflade, geschikt voor papier A1;
- afsluitbare opbergkasten;
- papiersnijmachine, snijlengte 90 cm;
- verlichtingssset (verplaatsbaar) voor waarnemingtekenen;
- snijplaten.
- Audiovisuele middelen:
- overheadprojector, episcoop of een ander projectietoestel;
- geactualiseerde naslagwerken (bibliotheek met kunsttijdschriften en vakliteratuur);
- in de school TV, video, videocamera, (digitaal) fototoestel, computersystemen, ... ter beschikking stellen is een pluspunt.

Algemene opmerkingen:

De behoeften zijn groot, de middelen doorgaans beperkt. Men hoeft niet te overdrijven maar beneden een bepaald uitrustingsniveau kan geen ernstig werk geleverd worden. Een weldoordacht en rationeel gebruik van de beschikbare financiële middelen dringt zich op. Dit leerplan kan een school niets opleggen betreffende de aanbesteding van de fondsen. Een aanvaardbare minimumuitrusting is echter noodzakelijk. Het strekt tot aanbeveling om de vakleraren via de vakwerkgroep advies te vragen aangaande het stellen van prioriteiten binnen het begrote budget.

Beeldende middelen: dimensie en vorm

B onder begeleiding de eigen inbreng toepassen met betrekking tot beeldaspect techniek toepassen.

- Grafische techniek (bijv. tekenen, krassen, fotografie, ...)
- Gecombineerde technieken (bijv. eigen handmatige tekening digitaal bewerken)

- *Functionaliteit (bijv. keuze techniek in relatie tot doel)*³

5.2 Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs (VVKSO)

Minimale materiële vereisten in verband met uitrusting en didactisch materiaal

De doelstellingen van Plastische opvoeding kunnen maar worden gerealiseerd mits er een lokaal beschikbaar is met een minimum aan uitrusting en accommodatie. In een eigen vaklokaal verlopen de lessen vlotter, men spaart tijd en moeite en een sfeervol lokaal geeft extra motivatie.

Hieronder worden de minimumvereisten van de accommodatie beschreven.

Het lokaal waar Plastisch opvoeding gegeven wordt moet

1 ruim zijn. De leerling moet ruimte hebben om zich beeldend te uiten. Ook is er ruimte nodig voor de individuele

begeleiding en volgens opdracht voor het herschikken van de tafels.

2 over voldoende natuurlijk licht beschikken

met enkele verplaatsbare klemspots.

3 over grote onderhoudsvriendelijke tafels beschikken.

4 een ruim bord (voor bordschetsen) bevatten met een wit gedeelte voor projecties en het presenteren van

beeldmateriaal zoals leerlingenwerk (bij klassikale evaluaties), reproducties, illustraties, didactische platen e.a.

5 een ruime spoelbak met meerdere kranen bevatten.

6 een pc met internetaansluiting, scanner en printer (mits zuinig gebruik) ter beschikking hebben.

7 de pc moet software programma's voor beeldbewerking bevatten en projectiemogelijkheden en multimedia materiaal moet door de leraar aangewend kunnen worden op school.

8 over voldoende aangrenzende bergruimte beschikken:

- *voor het bergen van het aanvullend materiaal van de school (grote bussen verf, - snijmessen, linomesjes*
- *e.a.)*
- *voor het bergen van het persoonlijk materiaal van de leerlingen*
- *met open rekken om onafgewerkt ruimtelijk werk van de leerlingen te plaatsen*
- *met schuivenkasten voor het bergen van de voorraad groot tekenpapier.*

9 moet beschikken over afvalbakken om te sorteren; papier, pmd, plastieken restafval ...

10 beschikken over een klasbibliotheek met een minimum aan vakliteratuur, cd-roms, dvd's, kunstreproducties e.a.

11 beschikken over een tv en digitale camera.

12 beschikken over presentatie en tentoonstellingsmateriaal (prikwand, kaders, sokkels e.a.) voor het vaklokaal en er buiten (meerdere plaatsen in het schoolgebouw).

Uit respect voor het leerlingenwerk en voor de uitstraling van het vak wordt het leerlingenwerk veelvuldig getoond.

In de vakgroep worden afspraken gemaakt in verband met het persoonlijk materiaal van de leerling:

bv. tekenfardes met tekenblok en werkschrift (procesmap of logboek), doos met schildersgerief, kleurtjes, pastels, stiften ...

8 De elementen waaruit beelden zijn opgebouwd nl. de beeldaspecten, de materialen en hun verwerking, onderscheiden ET 3

³ *Leerplannen Gemeenschapsonderwijs: secundair onderwijs, GO!, Brussel, 2003, (http://www.g-o.be/sites/portaal_nieuw/Prikbordvoorleerkrachten/SO/leerplannen/Leerplannen/0304/2003-060.pdf).*

– *Technieken: tekentechnieken, grafische technieken, schildertechnieken, ruimtelijke technieken, mixmedia, gemengde technieken, collage, assemblage, ict ...*

10 Door gebruik te maken van allerhande technieken naar waarneming schetsen ET 5,6

– *Verskillende schetstechnieken gebruiken; grafische, schilder- en ruimtelijke technieken*

15 Mogelijkheden en beperkingen van materialen en technieken exploreren ET 5

– *Onderzoeken en experimenteren van/met materialen en technieken*

En in het bijzonder:

- *Druktechnieken: monotype, lino, gipssnede, stempeltechnieken, karton, structuur, gom, zeefdruk ...⁴*

5.3 Onderwijssecretariaat voor Steden en Gemeenten van de Vlaamse Gemeenschap (OVSG)

Het vak AV Plastische opvoeding vereist een ruim en eigen lokaal. Dit is geen luxe, maar een noodzakelijkheid. De accommodatie van het lokaal zorgt voor een sfeer die het vak ten goede kan komen.

Minimale materiële vereisten

Atelieruitrusting:

- *ruim, groot lokaal*
- *een goede verlichting*
- *spoelbak met meerdere kraantjes met stromend water*
- *handdoeken, sponzen, reiningsmateriaal*
- *borstel, vuilblik, handveger, emmer; eventueel sorteerbakken(voor papier, pmd, glas)*
- *bord en bordmateriaal (passer, lat, e.d.)*
- *voldoende grote tafels met stoelen, met een krasvrije, afwasbare bekleding*
- *bergingsmogelijkheden (bv. voor persoonlijk materiaal, onafgewerkte opdrachten, voorraad tekenpapier...)*
- *snijmatten, snijlatten en snijmessen...*
- *audiovisuele middelen (tv, digitale camera's)*
- *pc's met internetaansluiting, beamer, printer, scanner*
- *klasbibliotheek: vakliteratuur, tijdschriften, boeken, documentatiemappen, cd-roms, dvd's ...*

Aan te bevelen:

- *softwareprogramma's voor beeldbewerking en andere toepassingen*
- *EHBO-kastje;*
- *presentatie-en tentoonstellingsmateriaal (voetstukken, aanhangtablet, ...)*
- *...*

Basisuitrusting voor de leerling

Bij voorkeur bepaalt de leerkracht de keuze van het basismateriaal in overeenstemming met het leerplan en wordt het onnodig aanschaffen van duur materiaal vermeden:

- *potloden*
- *een witte gom*
- *een slijper*
- *kleurpotloden*
- *kleurstiften*
- *een lat (min 30 cm)*

⁴ *Plastische opvoeding eerste graad, eerste leerjaar A, VVKSO, Brussel, 2008, (<http://ond.vvkso-ict.com/leerplannen/doc/Plastische%20opvoeding-2008-044.pdf>)*

- een schaar
- een lijmstift
- plakkaatverf: drie hoofdkleuren en zwart en wit, penselen

1 De elementen waaruit beelden zijn opgebouwd, de beeldaspecten, kunnen herkennen. ET 3 B

Technieken: teken- en schildertechnieken, grafische- en ruimtelijke technieken, gemengde technieken, assemblage, collage, digitale technieken, ...

17 Onder begeleiding een aantal beeldende technieken functioneel kunnen gebruiken. ET 5 LER 11 LER 12 B

Gebruik van verschillende beeldende technieken in opdrachten.

Met functioneel wordt bedoeld: geïntegreerd in een opdracht.

Toepassingen:

- druktechnieken: ****
 - . stempeldruk;
 - . textieldruk;
 - . lino;
 - . sjabloon;
 - . frottage;
 - . fotogram;
 - . ⁵...

5.4 Aandachtspunten

5.4.1 Infrastructuur en materiaaluitrusting

Er bestaat geen twijfel over dat een goed uitgerust klaslokaal ideaal is om grafische technieken te leren en in praktijk te brengen. Vandaar dat dit een belangrijk aspect is in dit onderzoek.

Een lokaal plastische opvoeding vereist een minimum aan materiaal en accommodatie. Deze zijn nodig voor de grafische technieken en zijn opgenomen in de drie leerplannen. De minimale vereisten voor het vak plastische opvoeding zijn terug te vinden bij punt 5.1., 5.2. en 5.3.

Hieronder een bondige opsomming:

- Een ruim en groot lokaal. Er is ruimte voor individuele begeleiding en het is mogelijk de tafels te herschikken naargelang een opdracht.
- Een aangepaste wasbak met stromend water. Zeer belangrijk is dat er vooral meerdere wasbakken zijn. Eén wasbak voor een klas van gemiddeld 23 leerlingen is onvoldoende.
- Voldoende natuurlijk licht, met de mogelijkheid tot verduistering.
- Grote, onderhoudsvriendelijke werktafels.
- Verstelbare en aangepaste stoelen.
- Afsluitbare opbergkasten voor persoonlijk materiaal, onafgewerkte opdrachten en materiaal van de leraar. Dit materiaal is namelijk kostelijk.

Ten tweede is er nog een hele lijst aan materialen nodig om deze technieken uit te voeren. Ze zijn echter niet opgenomen in de leerplannen:

- Een stevig werkvlak
- Een drukpers

⁵ PEDAGOGISCHE BEGELEIDINGSDIENST OVSG, Leerplan secundair onderwijs, OVSG, 2013-09-01.

- Inktpalet
- Inktrollers
- Wrijvers: baren, lepels, polijstalen
- Rakels en kwasten
- Bakjes en potjes
- Droogrek voor prenten
- Inkt

5.4.2 Kostprijs

De leerplannen geven een onduidelijk beeld over de kostprijs van het vak plastische opvoeding. Ze stellen vast dat een minimum aan materiaal zowel in het klaslokaal als voor de leerling noodzakelijk is. Anderzijds wordt er geen oplossing gegeven voor het geval deze kostprijs hoger ligt dan normaal.

De leerlingen zijn verplicht een aantal materialen aan te kopen zoals mapjes, kleurpotloden en stiften. Ook het lokaal plastische opvoeding moet voldoen aan een minimale uitrusting. Elk leerplan geeft uiteindelijk weer dat er geen creatieve processen mogelijk zijn bij gebrek aan deze minimale vereisten.

Toch spreekt geen enkel leerplan over een concrete kostprijs. De school is verplicht grote bedragen te vermijden en elke aankoop moet zo laag mogelijk blijven. Is dit werkelijk de situatie waarin een leerkracht plastische opvoeding moet vertoeven? Investeert de school in meer materialen? Moet de leerling enkel deze materialen aankopen?

5.4.3 Keuze druktechniek(en)

In de leerplannen wordt tenslotte ook niet aangehaald welke druktechnieken de leerkracht mag of moet toepassen in zijn lessen. Er is een vrije keuze van de school en de leerkracht om deze leerplandoelstelling(en) in te vullen.

Dit afstudeerproject werkt rond de vier traditionele grafische technieken: de hoogdruk (houtgravure en lino), de diepdruk (droge-naaldtechniek, burijn en ets), de vlakdruk (lithografie) en de doordruk (stempeldruk en zeefdruk).

Hoe vult de leerkracht deze leerplandoelstelling(en) in? Hoeveel lessen nemen deze grafische technieken in? Is 'tijd' een belangrijk punt bij het uitvoeren van een grafische techniek? Welke druktechniek wordt het vaakst gekozen? Welke technieken blijven achterwege en waarom?

6 Enquête

Om een duidelijk beeld te vormen, maar vooral om een antwoord te formuleren over het gebruik en de toepassing van grafische technieken is er voor dit afstudeerproject een enquête opgestart.

Bij aanvang van het academiejaar 2014-2015 zijn er allereerst een aantal interviews verricht in de regio's Limburg en Antwerpen. Om echter een 'globaler' beeld te vormen is er doorheen de drie onderwijsnetten een enquête verstuurd naar alle leerkrachten plastische opvoeding.

De enquête is opgesteld met als leidraad de aandachtspunten. De resultaten zijn anoniem.

6.1 Onderzoeksvragen

In bijlagen.

6.2 Conclusie

De leerkrachten uit de enquête geven voornamelijk les in de eerste graad, de doelgroep van dit afstudeerproject. Gemiddeld hebben deze leerkrachten zestien jaar ervaring in het onderwijs.

Zoals aangegeven bij de aandachtspunten is er een **minimum aan materialen en infrastructuur** vereist voor de grafische technieken. In dit onderzoek is er een onderscheid gemaakt tussen de minimale materiële vereisten die zijn opgenomen in de leerplannen en de materialen die niet verplicht zijn.

Algemeen is een lokaal plastische opvoeding ruim genoeg om aan individuele begeleiding te doen. Er is ook de mogelijkheid de tafels te herschikken naargelang de opdracht: een groepsopdracht of een individuele opdracht waarbij toch voldoende ruimte nodig is. Geen enkele leerkracht geeft aan het lokaal plastische opvoeding te moeten delen met andere leerkrachten of vakken, tenzij er meerdere leerkrachten plastische opvoeding zijn.

Het grootste deel beschikt over minimum één wasbak met stromend water en het gemiddelde ligt op twee wasbakken voor een klas van 20 à 22 leerlingen. Dit is echter te weinig. Idealiter is er één wasbak nodig voor drie leerlingen.

Uiteindelijk geeft de meerderheid van de leerkrachten aan dat er de mogelijkheid is om hun lokaal te verduisteren. Dit is noodzakelijk voor een presentatie met projector. Daarentegen is er niet genoeg natuurlijk licht en zijn de leerkrachten verplicht om met onnatuurlijk licht te werken.

Wat betreft de andere minimale vereisten op vlak van accommodatie en materialen slagen de meeste scholen niet. Iets meer dan de helft van de scholen beschikt over grote onderhoudsvriendelijke werktafels en amper 5% beschikt over verstelbare en aangepaste stoelen.

Ten slotte is er maar één op twee leerkrachten die beschikt over afsluitbare opbergkasten voor persoonlijk materiaal, maar ook ruimte voor onafgewerkte opdrachten van de leerlingen.

Voor grafische technieken is er ook nog een lijst van materialen nodig die niet zijn opgenomen in de leerplannen. Grotendeels beschikken de leerkrachten over inktrollers, schoonmaakdoeken, bakjes, potjes en inkt. Zij beschikken hierover omdat deze materialen ook voor andere doeleinden worden gebruikt.

Gemiddeld beschikt slecht 35% over de overige materialen als een drukpers, inktpalet, wrijvers als barens, lepels, rakels, kwasten en een droogrek voor opdrachten. Zij beschikken wel over materialen voor lino-snede (hoogdruk) zoals linoleum, lino-snijmesjes of gutsen en voor monotypes plexiglasplaten.

De **kostprijs** voor plastische opvoeding wordt volgens elke school op consequente basis toegepast. Elke leerling is verplicht een basispakket aan te kopen zoals kleurpotloden, papier, stiften en een kaft. Daarbij is er nog een algemeen pakket dat ze voor andere vakken nodig hebben: dit zijn HB-potloden, een slijper, een gom, een lat en een zwarte balpen.

De aankoop van deze materialen kan op drie manieren. Ten eerste kan de school collectief het materiaal aankopen en later aanrekenen via de schoolrekening. De kostprijs schommelt dan rond de 5 à 7,5 euro voor enkel het vak plastische opvoeding. Ten tweede zijn de leerlingen verplicht deze materialen op zelfstandige basis aan te kopen en wordt er belang

gehecht aan recuperatie van broer en zus of van andere jaren. Een derde mogelijkheid is dat de leerlingen niets moeten aankopen, maar dat er wel een bedrag wordt aangerekend. De school en leerkracht koopt dan het materiaal en deelt dit uit per opdracht.

Het bedrag dat wordt aangerekend door de school aan de leerlingen wordt bij vele scholen elk jaar herzien. Verschillende scholen vergoeden materialen die in het lokaal blijven en dat doorheen de jaren gebruikt kan worden. Denk daarbij aan bijvoorbeeld kalkpapier, A4-papier, breekmesjes, sponzen, penselen, kwasten, enzovoort. Tien procent van de leerkrachten geeft aan dat een drukpers door de school wordt vergoed. Materialen die nodig zijn voor één opdracht vallen niet onder de kosten van de school. Hieronder vallen klei, lino, behangerslijm voor papier-maché, olieverf en inkt.

Er is dus een duidelijke omschrijving voor ouders en leerkrachten in verband met uitgaven voor het vak plastische opvoeding. De prijs van minimum 5 euro en maximum 10 euro wordt algemeen aanvaard door de ouders, maar leerkrachten ondervinden vaak een beperking in hun opdrachten.

Dit onderzoek heeft een zeer duidelijk resultaat geleverd over de **keuze van grafische technieken**. Maar liefst 70% van de leerkrachten kiest voor de druktechniek hoogdruk en doordruk, maar dan vooral het werken met sjabloontechnieken. Slecht 25% maakt tijd voor diepdruk en vlakdruk.

De populairste techniek bij leerkrachten is de linosnede (hoogdruk) omdat ze een drukpers ter beschikking krijgen en linoleum een gemakkelijk te bewerken materiaal is. Sjabloontechnieken (doordruk) worden graag door leerkrachten beoefend door de haalbaarheid. Deze zijn op één les klaar en er is weinig materiaal nodig.

Tijd is dus een belangrijke factor bij de keuze van druktechnieken. Toch vindt elke leerkracht het steeds belangrijk de leerlingen gedurende het hele proces te betrekken. De leerkracht speelt een begeleidende rol en de leerlingen maken zelf hun voorbereiding tot aan het drukken van hun werken.

Een ander belangrijke factor is het gebrek aan materialen en een slechte infrastructuur. Deze twee factoren scoren het hoogst in de enquête, gevolgd door de kostprijs en het tijdsgebrek.

Met andere woorden wijst dit onderzoek uit dat leerkrachten een groot belang hechten aan grafische technieken, maar dat de infrastructuur, materialen, kostprijs en tijd hen vaak beperkt in hun keuze. Hun vraag luidt vooral druktechnieken te onderzoeken die een minimum aan materiaal vereisen en dat doorheen de verschillende jaren gebruikt kan worden.

Leerkrachten streven naar technieken die ze nog niet hebben toegepast en zijn het moe steeds dezelfde technieken te moeten toepassen zoals linosnede en sjabloontechnieken.

Tot slot geven de leerkrachten aan dat de technieken een **belangrijke meerwaarde spelen** in de creatieve processen van de leerlingen. Ze laten hen immers kennis maken met alternatieve technieken die de ambachtelijkheid verhogen.

Leerlingen zijn vaak kritisch tegenover hun werk en minder creatieve leerlingen voelen zich vaak geconfronteerd. Bij grafische technieken ontdekken de leerlingen dat er verschillende mogelijkheden zijn om hun expressie te uiten en zelfs leerlingen die minder goed hun creativiteit durven tonen, maken heel mooie en expressieve werken.

7 Praktisch kader: onderzoek naar eenvoudige druktechnieken

Hierop volgen zes druktechnieken. De resultaten zijn anoniem en geïnspireerd op een tentoonstelling in de kunstgalerij De Mijlpaal te Heusden-Zolder:

Luc Peire – Jonas Vansteenkiste – IMMERSIE!

“Twee kunstenaars, twee generaties. Een tweeluik van twee bijzondere kunstenaars waarvan het werk, ondanks of dankzij hun in leeftijd, overeenkomsten toont met elkaar. Elk verschillen en bepaald door hun opvoeding en de geest van hun tijd. Jonas Vansteenkiste en Luc Peire, beiden op zoek naar uiting van hun persoonlijke artistieke inhoud.” (Lut Maris, De Mijlpaal, 07-02-2015)

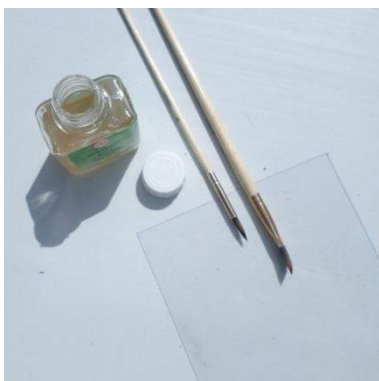
Informatie over de tentoonstelling en zijn kunstenaars is te vinden in bijlage 1.

7.1 Aquarel-monotype

In één opzicht is aquareldruk ideaal om kennis te maken met grafiek. Het beeld komt tot stand door gewone teken- en schildertechnieken, alleen wordt er nu op de drukvorm geschilderd in plaats van op papier.

Aquareldruk is een vlakdruktechniek. Er is dus geen verschil in hoogte tussen het af te drukken deel en het niet af te drukken deel. Deze techniek is zeer eenvoudig en heeft niet veel materialen nodig. De aquareldruk is een monotype, bij het afnemen van het papier komt de aquarelverf en gom mee af en verdwijnt de tekening op de drukplaat.

Uitwerking

Als ondergrond of drukvorm (1) maakt men gebruik van een **plaatje** uit **plexiglas of PVC**. Na de druk kan dit plaatje opnieuw gebruikt worden door het eenvoudig met water af te spoelen.

Op de drukvorm wordt een dunne laag **Arabische gom** aangebracht met behulp van een **penseel**. Arabische gom is een doorschijnende gomoplossing, afkomstig van bomen, die gebruikt wordt bij het prepareren van lithostenen. Bij deze techniek is de drukvorm geen lithosteent, maar een PVC-plaatje.

Door deze laag aan te brengen zal de aquarelverf dikker worden waardoor ze minder snel gaat uitvloeien. Een andere belangrijke eigenschap is dat de aquarelverf zich na droging zeer gemakkelijk laat wegwassen of wegschrapen.

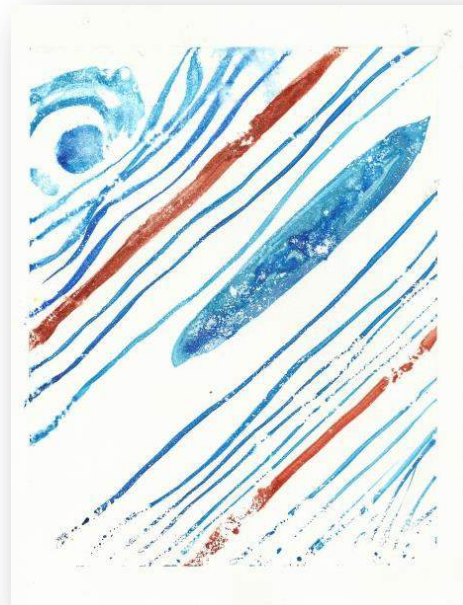
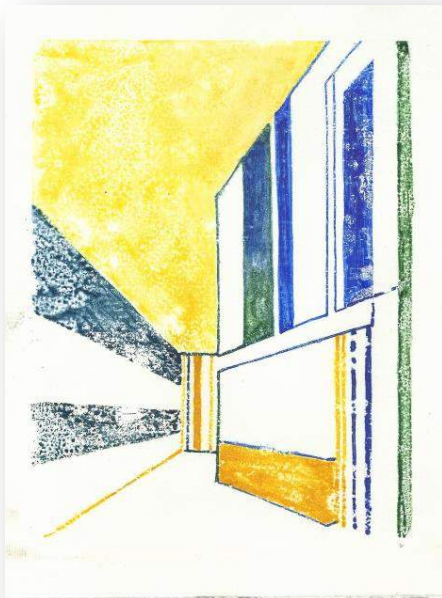
Zodra de dunne laag Arabische gom droog is, kan er geschilderd worden. Het drukmedium (2) is **aquarelverf** en schilderen op een PVC-plaatje gaat bijna hetzelfde zoals het schilderen op papier. Er kan wel minder gemengd worden met de kleuren omdat de verf door de gom sneller droogt.

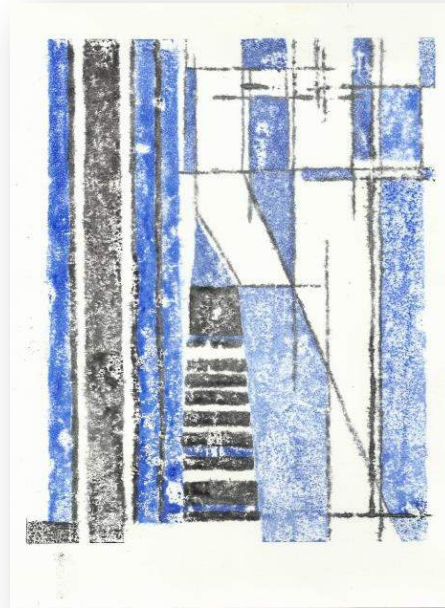
Na het drogen van de verf is de drukvorm klaar om te drukken.

Voor de druk is het belangrijk dat het drukvlak (3), het **aquarelpapier** dus een **zeer fijne korrel** heeft. Het aquarelpapier moet allereerst vochtig worden gemaakt. Dit kan door het papier tien minuten op voorhand in een bak met water te leggen. Neem het blad eruit en dep het af met een handdoek, zodanig dat het overige water wordt geabsorbeerd door de handdoek. Als het papier te vochtig is, zal de aquareltekening uitlopen.

De druk (4) gebeurt ten slotte door het papier op de drukvorm te leggen en heel hard met **hand** of de achterkant van een **lepel** te drukken. Door een laag **vilt** op het papier te leggen, wordt het drukken vergemakkelijkt en beter verspreid over het oppervlak. Het drukken met de **drukpers** kan ook, maar het resultaat is gelijk.

Resultaten

Toelichting

De aquareldruk is een zeer eenvoudige vlakdruktechniek. Ze vereist een kleine investering wat betreft materiaal zoals Arabische gom en een plaatje uit plexiglas. Anderzijds zijn deze materialen zeer duurzaam in gebruik. Er is slechts een kleine hoeveelheid Arabische gom nodig per druk en ook de plaatjes kunnen jaar na jaar opnieuw gebruikt worden door de overige verf en gom af te spoelen met water.

Door de doorschijnende drukvorm kan er rechtstreeks vanuit een foto of een schets geschilderd worden, door de tekening onder de plaat te leggen. Bij het aquarel schilderen op papier is het heel moeilijk fouten weg te werken. Door de Arabische gom kunnen bij deze monotype fouten gemakkelijk weggeschraapt worden. De techniek leent zich goed uit in combinatie met een lesopdracht rond reële foto's zoals portrettekenen.

De werkwijze is zeer eenvoudig en de droogtijd die nodig is, maakt dat deze techniek op één of twee lesuren klaar is.

Doelstellingen

De techniek

De leerlingen

- ❖ maken kennis met de druktechniek aquarel-monotype.
- ❖ kunnen technieken toepassen en gereedschappen en materialen hanteren om beeldend vorm te geven.
- ❖ leren rekening te houden met het gegeven dat het beeld in spiegelbeeld op de afdruk verschijnt.
- ❖ zijn bereid de materialen zuinig te gebruiken, zorgzaam te onderhouden en netjes op te bergen na gebruik.

De opdracht (zie bijlagen: workshop 'Immersie')

- ❖ moeten door middel van tekeningen plasticiteit en de illusie van dieptewerking weergeven. (het creëren van een ruimte met lijnen en vlakken zoals het werk van Luc Peire)
- ❖ kunnen een bepaald gegeven (foto van een interieur) beeldend weergeven met horizontale, verticale en diagonale lijnen.

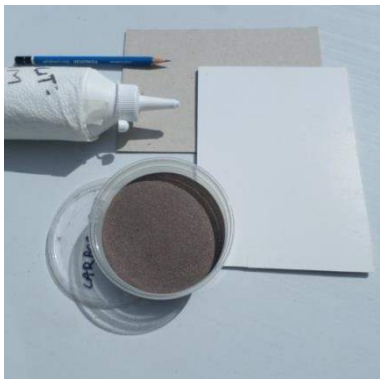
7.2 Carborundumdruk

Een druktechniek waarbij er een combinatie is van hoog-, diep- en vlakdruk is de carborundumdruk. De techniek wordt vaak gelinkt aan materiaaldruk, waarbij materialen worden toegevoegd aan de drukvorm en zo een reliëf ontstaat. Carborundumdruk werkt met hetzelfde principe waarbij er met een poeder en lijm op de drukvorm wordt getekend. Het resultaat is wel anders, want er worden verschillende hoogtes afgedrukt.

Siliciumcarbide, beter bekend onder de naam carborundum, is doorheen de eeuwen al lang aanwezig in de ateliers van de kunstenaars. Dit zeer fijnkorrelige, zwartgroen poeder wordt dan gebruikt voor het slijpen van lithostenen, zodat die opnieuw gebruikt kunnen worden. De carborundumdruk wordt pas in jaren vijftig van de vorige eeuw ontwikkeld door Frans-Amerikaans kunstenaar Henri Goetz in zijn atelier in Parijs. Hierbij slaagt hij erin een druktechniek te ontwikkelen waarvan de structuur het schilderen het meest benaderd.

Het carborundum drukken is milieuvriendelijk aangezien er niet met chemische middelen wordt gewerkt en is hierbij goed te combineren met collografie en zelfs de drogenaaldtechniek. Meerdere oplagen zijn mogelijk, maar oneindig drukken gaat echter niet doordat de carborundumpoeder afgeeft bij elk druk.

Uitwerking

De drukvorm(1) kan uit verschillende materialen bestaan, van plastic tot een eenvoudige kartonnen plaat.

Allereerst wordt er een tekening gemaakt op de drukvorm. Vervolgens wordt er 'getekend' met het drukmedium (2), lijm en carborundum. De **carborundum** in **poedervorm** wordt gestrooid op de lijm, wanneer deze nog nat is. Naarmate veel poeder wordt gestrooid of weinig, zal de druk donker of licht zijn.

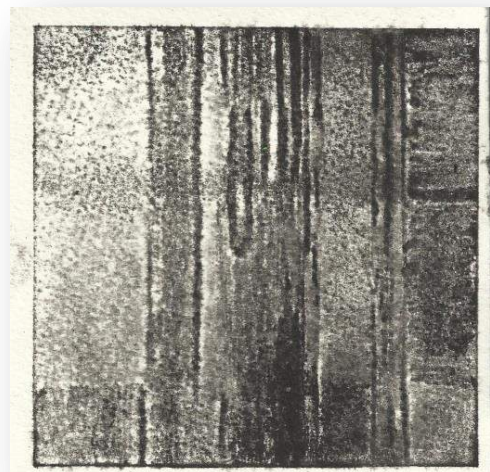
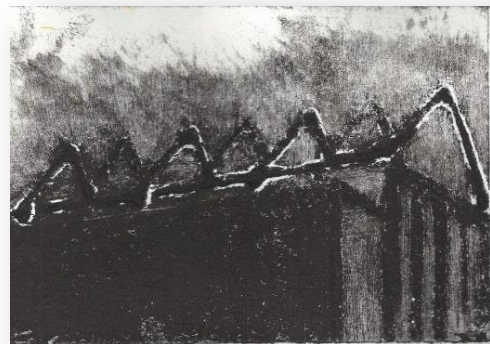
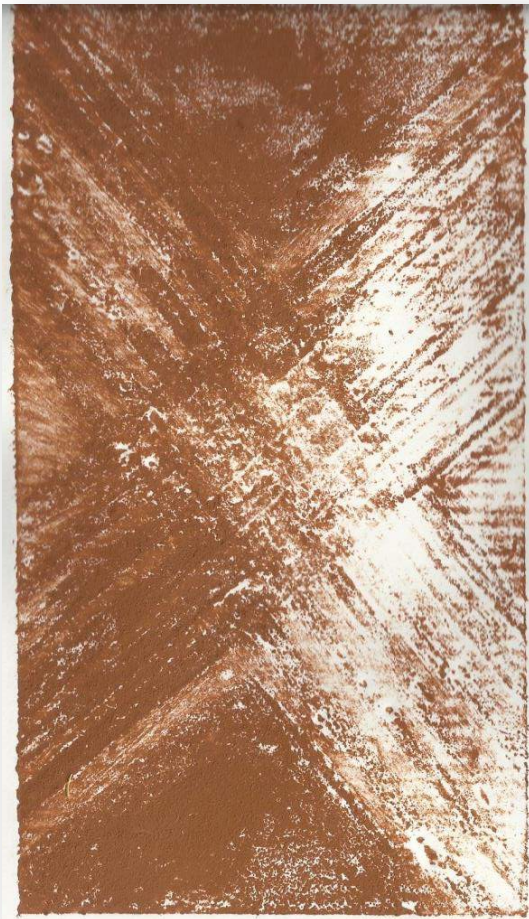
De droogtijd van de **lijm** dient gerespecteerd te worden en dat is afhankelijk van elke lijm die gebruikt wordt.

Het proces van ininkten is gelijk aan die van een traditionele ets. De inkt wordt nu wel handmatig aangebracht op de drukvorm met een oude **tandborstel**. De lijm met carborundum houdt de inkt vast, maar ook de drukvorm houdt de inkt deels vast.

De drukvorm is nu heel donker. De overtollige inkt wordt verwijderd door de plaat af te slaan met stukken **kaasdoek** of repen **krantenpapier**.

Het drukvlak (3) is etspapier of gewoon **drukpapier** en wordt een tiental minuten ondergedompeld in een bak met water. Het papier wordt hierna uitgehaald en het overige water afgedept met een handdoek. De druk (4) kan met een **lepel**, maar bij deze druktechniek geeft de **drukpers** een beter en sterker resultaat.

Resultaten

Toelichting keuze

Carborundumdruk is een combinatie van zowel hoog-, diep- en vlakdruk. Het is dus een leuke manier om bijna alle druktechnieken te leren kennen.

Door het karakter van de poeder is de druk zeer verschillend dan de drukvorm. Het resultaat is zeer persoonlijk, afhankelijk of de maker met geduld strooit of zich helemaal uitleeft in het proces. De techniek is ook een intensief gebeuren en vereist veel geduld van de maker. Het strooien met de poeder, het afslaan van de inkt, dit alles zal resultaat hebben op de afdruk.

Ten slotte is deze techniek heel fijn in combinatie met andere druktechnieken zoals de materiaaldruk. Er kan dan ook gewerkt worden met acrylverf waarbij de poeder wordt gemengd.

Doelstellingen

Techniek

De leerlingen

- ❖ maken kennis met de diepdruktechniek carborundumdruk.
- ❖ kunnen technieken toepassen en gereedschappen en materialen hanteren om beeldend vorm te geven.
- ❖ kunnen een stappenplan toepassen.
- ❖ leren rekening te houden met het gegeven dat het beeld in spiegelbeeld op de afdruk verschijnt.
- ❖ zijn bereid de materialen zuinig te gebruiken, zorgzaam te onderhouden en netjes op te bergen na gebruik.
- ❖ tonen geduld bij het maken een beeldend drukwerk en houden rekening met de droogtijd die nodig is.

Opdracht

De leerlingen.

- ❖ kunnen de vormen van een schilderij uitwerken in een lijnenspel.
- ❖ werken ordelijk en houden hun werkruimte proper.
- ❖ tonen geduld en zelfbeheersing bij het maken van een beeldend werk.

7.3 Illuminatietechniek met piepschuim

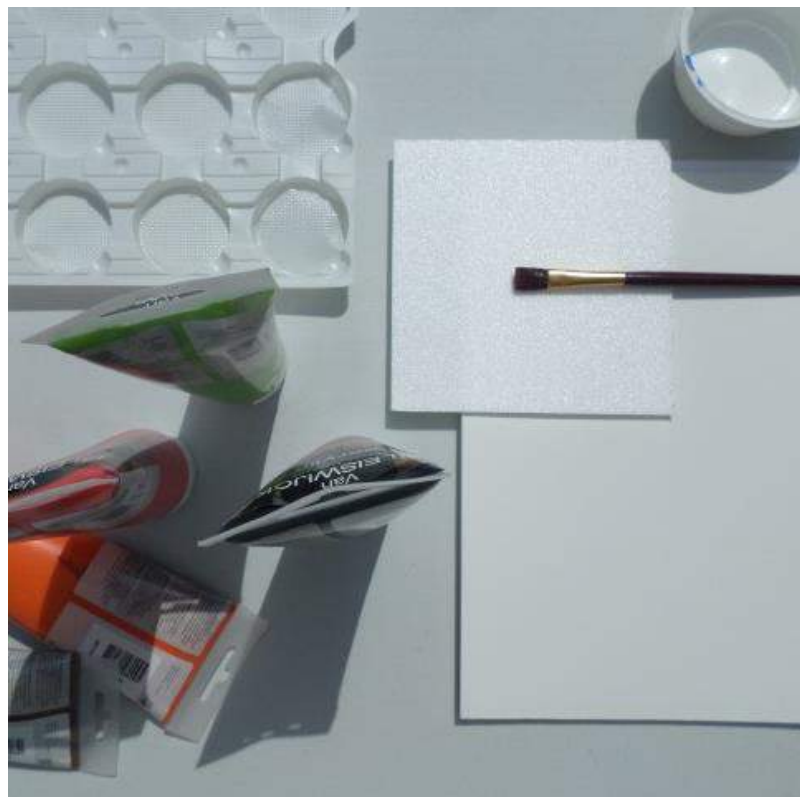
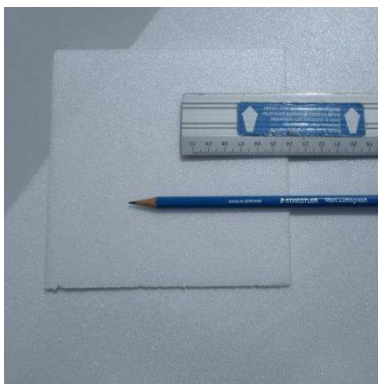
De illuminatietechniek, beter bekend als de 'Picasso-methode', is een hoogdruktechniek waarbij het proces toch verschillend is van andere hoogdruktechnieken.

Pablo Picasso begint in de jaren '50 met het maken van lino'sneden. Zijn voorkeur gaat uit naar het gebruik van linoleum in plaats van hout omdat hij hiermee sneller kan werken.

De kunstenaar 'knipt' de gebieden uit die hij in één bepaalde kleur wilt afdrukken. Hij tekent op voorhand op het drukvlak waar de lino'snede moet komen en kan zo snel na elkaar drukken in verschillende kleuren.

Jaren later streeft Picasso ernaar steeds zuiniger te werken en besluit hij meerdere kleuren af te drukken uit één linoleum plaat. Hij snijdt druk na druk steeds meer weg van de plaat zodat er uiteindelijk niet veel meer overblijft van de drukvorm.⁶

Uitwerking

Deze techniek vereist een kleine voorbereiding door middel van een schets. Met een stift wordt er een eenvoudige tekening ontworpen met grote vlakken. Details en ronde of gebogen vormen zijn minder gemakkelijk te snijden.

Piepschuim is een zacht materiaal en is de drukvorm (1) voor deze techniek. Piepschuim wordt op maat gesneden en wordt volledig gebruikt. De afmetingen van de drukvorm worden op het **schetspapier** en **op dik papier**, die het drukvlak (3) is, overgetekend.

Op de schets is nu een lijnenspel van figuren en vlakken. Door de vlakken te nummeren en elk nummer een afzonderlijke kleur te geven, wordt dit ook duidelijk wanneer later wordt afgedrukt. Schrijf onderaan op de schets welk nummer bij welke kleur past.

Met behulp van **carbonpapier of kalkpapier** wordt de schets overgebracht op de drukvorm.

⁶ SAPER GALLERIES, Druktechnieken toegepast door Pablo Picasso, internet, 25-03-2015, (<http://www.sapergalleries.com/PicassoPrintmakingTechniques.html>).

Bij gebruik van carbonpapier zal de tekening positief zijn. De tekening kan ook in spiegelbeeld op de piepschuim getekend worden, maar dat is heel verwarrend voor de maker.

Het 'illumineren' of verwijderen van het piepschuim kan op een zeer eenvoudige manier, door te 'snijden' met een **scherp potlood of huishoudelijke artikelen**. Alles wat het schuim comprimeert zonder het te beschadigen werkt goed, zoals houten spiesjes en eetstokjes. Het gebruik van een schaar kan de drukplaat beschadigen.

Bij het wegsnijden is er één belangrijke vraag: "Welke vlakken of figuren kunnen als één geheel worden uitgesneden?"

Aangeraden is om van buiten naar binnen weg te snijden. De vlakken aan de rand van de drukvorm worden eerst uitgesneden.

Na het uitsnijden gaat men met behulp van een penseel het drukmedium (2) aanbrengen op de plaat, zoals **plakkaatverf**. Wanneer er in spiegelbeeld wordt gewerkt, is dat de achterkant. Wanneer er in het positief beeld wordt gewerkt, is dat de voorkant en draait men het vlak om. Dit proces van uitsnijden, ininkten en drukken wordt herhaald tot het resultaat bekomen is.

Resultaten

Toelichting keuze

De illuminatietechniek leent zich bij uitstek uit voor het maken van een abstract beeldend werk. Het is zeer eenvoudig om rechte lijnen te snijden uit piepschuim, maar moeilijk voor gebogen lijnen zoals op het voorbeeld rechts te zien is.

Mits voldoende geduld kunnen kleinere vlakken gesneden worden, maar jonge leerlingen hebben hier vaak het geduld noch tijd voor.

Werken met piepschuim biedt ook een alternatief op het gebruik van linosnede. Wanneer de illuminatietechniek niet wordt toegepast, maar er eenvoudig wordt getekend in de schuim zonder deze te verwijderen, is het mogelijk gebogen lijnen te tekenen.

Doelstellingen

De leerlingen

- ❖ maken kennis met de illuminatietechniek gebruikt door Pablo Picasso.
- ❖ ondervinden de verschillende mogelijkheden en beperkingen van een techniek en passen zich aan.

- ❖ kunnen hun schetsen vertalen naar een beeldend werk.
- ❖ kunnen een bepaald gegeven (schilderij, foto) beeldend weergeven met horizontale, verticale en diagonale lijnen.
- ❖ tonen geduld bij het maken een beeldend drukwerk.
- ❖ zijn bereid zeer zuinig te snijden met alternatief materiaal (bv. Potlood, houten spies).

7.4 Keuken-Litho

De Keuken-Litho is gebaseerd op het principe van de lithografie, een techniek waarbij vet en water elkaar afstoten. (zie hogere definitie) Deze techniek is echter vereenvoudigd in gebruik en materiaal en daardoor uit te voeren door elk publiek.

De techniek is een vlakdruktechniek en is een zeer snelle, eenvoudige en economische manier van drukken.

De techniek wordt eind 2011 uitgevonden door de Franse kunstenaar en docent Emilé Aizier. De keuken-litho biedt de kans om de techniek van lithografie te ervaren door eenvoudige materialen te gebruiken die in de keuken te vinden zijn, zoals aluminium, cola, boter, olijfolie en een snijplankje.

Uitwerking

Allereerst gebruikt men een **stevige drukvorm** waarop de **aluminiumfolie** wordt aangebracht. De drukvorm kan ook uit de keuken komen, zoals een snijplankje of een deksel van een doos.

Een reep aluminiumfolie wordt over de drukvorm (1) gelegd en vastgekleefd. De glanzende kant naar onder en de matte kant naar boven. Hier wordt op getekend.

Voor het schilderen kunnen verschillende drukmedia's (2) gebruikt worden, met het enige regel dat dit materiaal vettig moet zijn: **boter** met een hoog vetgehalte, **Marseille-zeep** of een **alcoholstift**. Voor deze voorbeelden is boter gebruikt. De tekening wordt gemaakt door het drukmedium te gebruiken als verf. Er wordt dus met zeep getekend.

Cola of een andere **soort frisdrank**, wordt vervolgens op de tekening gegoten. Dit kan door cola in een spuitbus te gieten en op de drukvorm te spuiten. De drukvorm kan ook in een bak met cola ondergedompeld worden.

In cola of een andere frisdrank zit er namelijk fosforzuur en Arabische gom. Hierdoor gaat deze reageren op het vettig drukmedium en aluminiumfolie.

Na een aantal seconden wordt de drukvorm met behulp van **keukenpapier** zachtjes afgedept. Een kleine hoeveelheid **olijfolie** wordt op de drukvorm gegoten en ingewreven met een proper stukje keukenpapier. De tekening wordt afgewerkt door met een vochtige spons zachtjes over te tekenen te wrijven.

Het ininkten van de drukvorm is vrij eenvoudig. Omdat deze techniek gebaseerd is op het principe dat inkt en water elkaar afstoten, wordt gebruik gemaakt van een vochtige spons en **inkt of verf op oliebasis**.

Allereerst wordt er zachtjes met een **vochtige spons** gewreven op de tekening. Hierna wordt de tekening geïnkten met behulp van een **roller**. Na het ininkten, wordt weer de vochtige spons gebruikt en zal deze de overtollige inkt meenemen. Dit proces wordt twee à drie keer herhaald.

Het papier waarop de tekening komt, moet vochtig zijn. Na het ininkten wordt dit vochtig papier op de drukvorm gelegd. Het drukken kan met een **lepel** of een **drukpers**, de resultaten zijn bij een drukpers sterker door de druk die wordt uitgeoefend. De drukvorm kan namelijk ook een 'tekening' nalaten, als de plaat bijvoorbeeld geribbeld is.

Resultaten

Toepassingen

Kitchen-Litho is een heel eenvoudige en leuke toepassing. De tekening kan rechtstreeks op het aluminiumfolie aangebracht worden en er kan ook met carbonpapier op aluminiumfolie getekend worden.

Iedereen, ongeacht hun leeftijd, zal onder de indruk zijn van deze techniek en haar materiaalgebruik. Verschillende lesonderwerpen kunnen aan deze techniek gekoppeld worden en er kan zelfs vakoverschrijdend gewerkt worden.

Doelstellingen

De leerlingen

- ❖ zijn bereid het toeval bij hun vormgeving te betrekken. (vingerafdrukken, waterdruppels die op het plaatje vallen, aluminiumfolie die verfrommelt door de druk van de pers)
- ❖ kunnen technieken toepassen en gereedschappen en materialen hanteren om beeldend vorm te geven.
- ❖ kunnen de toevalligheden beeldend interpreteren en hierop verder werken.
- ❖ zijn bereid de verschillende stappen toe te passen om tot een mooi, beeldend resultaat te komen.
- ❖ zijn bereid minder voor de hand liggende middelen te gebruiken voor hun beeldend werk.

7.5 Materiaaldruk of collografie

Eén van de simpelste drukmethoden is de collografie, ook materiaaldruk genoemd. Deze techniek geeft de mogelijkheid interessante en zeer gevarieerde afdrukken te maken zonder speciale materialen.

Collografie is een vorm van hoogdruk, waarbij het beeld of tekening wordt gevormd door materialen op de drukplaat te plakken. Dit in tegenstelling tot de lino-snede, waarbij het beeld wordt wegsneden.

Uitwerking

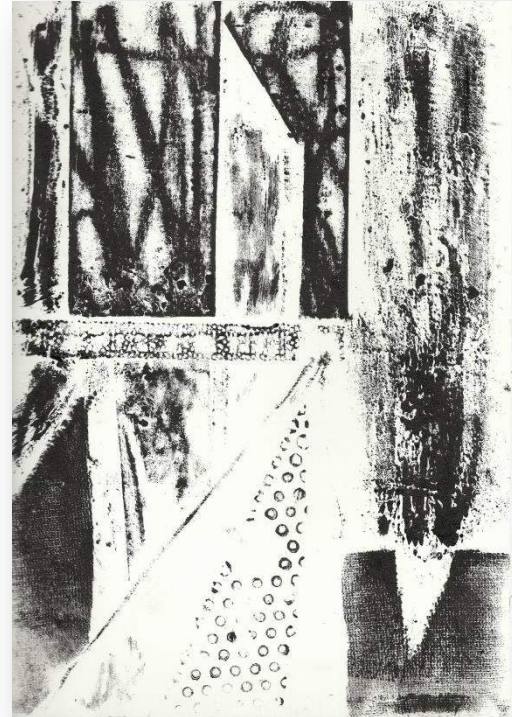
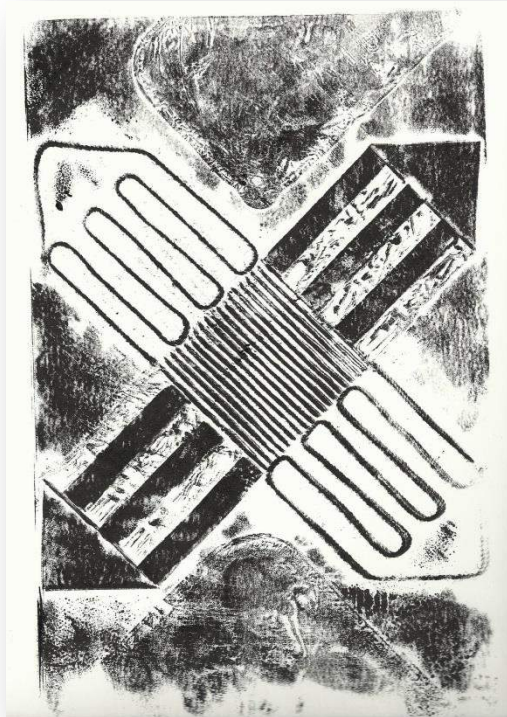

Het enige gereedschap dat echt nodig is voor materiaaldruk is een **schaar** voor het snijden van het materiaal, een **roller** voor het ininken van de drukplaat en **lijm** voor het kleven van het materiaal.

Op een drukvorm (1) uit **karton, plastic of zink** worden materialen geplakt, zodat er een drukvorm ontstaat met reliëf. Veel gebruikt materiaal hiervoor zijn onder andere **papier, karton uit verschillende diktes, textiel, touw, flessendoppen en knopen of soorten verf zoals acryl of gesso**. Idealiter worden deze materialen door elkaar gebruikt.

Met een roller wordt het drukmedium (2) aangebracht op de drukvorm, de **inkt** wordt eerst op een PVC-plaatje uitgestreken. Het drukvlak (3) is een dik papier, maar niet vochtig. Het **papier** wordt op de vorm gelegd en de druk (4) kan met een **lepel** of **hand**. Een **drukkers** met een dikke viltlaag geeft wel een krachtiger en vollere afbeelding.

Resultaten

Toepassingen

Materialen kiezen voor de collografie gebeurt naar eigen hartenlust en ervaring. Het is nooit te voorspellen wat voor effect een bepaald materiaal oplevert. De roller neemt soms veel of minder van de oppervlaktestructuur dan verwacht. Daarom zal het resultaat altijd anders zijn dan verwacht.⁷

Deze techniek is zeer fijn om aan het einde van het schooljaar te doen of na een trimester. Door afvalmateriaal van andere opdrachten bij te houden, moet er niet naar nieuw materiaal gezocht worden. Men kan heel los ontwerpen of net zeer lineair en geometrisch door een bepaald oppervlak af te plakken.

Doelstellingen

De leerlingen

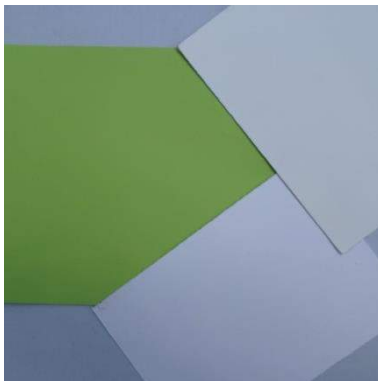
- ❖ maken kennis met de collografie.
- ❖ kunnen elementen van verschillende structuur en textuur tot een nieuwe eenheid samenvoegen.
- ❖ kunnen door een zinvolle rangschikking van verschillende texturen een materiaalcompositie maken en deze afdrukken.
- ❖ zijn bereid zuinig om te gaan met hun materiaal en dat van anderen.

⁷ WOODS, L., Handboek druktechnieken, Tirion Uitgevers BV, Baarn, 2003.

7.6 Nagellakdruk

Een zeer eenvoudige vlakdruktechniek is de zo voor de hand liggende nagellakdruk. De techniek komt vaak wat rommelig over, maar geeft verbluffende resultaten.

Uitwerking

Voor de techniek is er amper materiaal nodig. Het gebruik van handschoenen en oude kledij is aangeraden, want de nagellak wordt al snel gemorst op de handen of kleren.

In een **doos**, bijvoorbeeld een brooddoos, wordt **water** gegoten. Door niet gefilterd water te gebruiken, blijft de nagellak niet overal op het oppervlakte van het water liggen. Gebruik daarom flessenwater. De drukvorm (1) is het oppervlakte van het water.

De **nagellak** is het drukmedium (2) en wordt tussen de handen gerold om deze terug vloeibaar te maken.

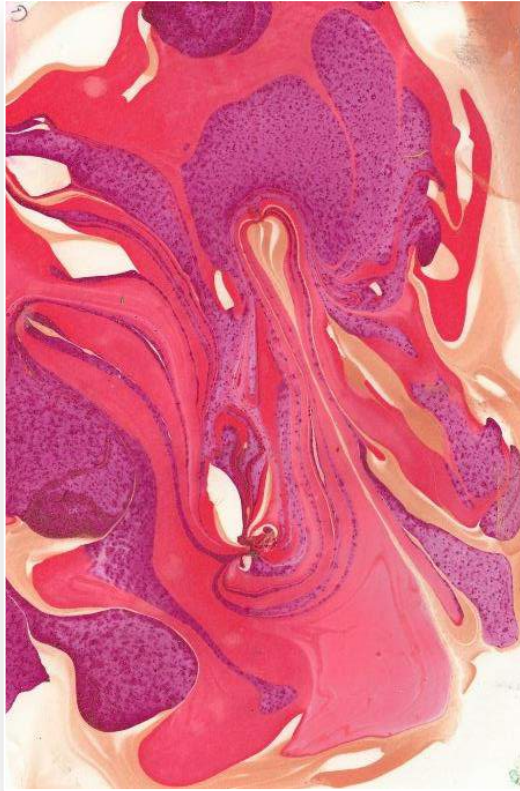
Deze druktechniek moet snel gebeuren, er is niet veel tijd tussen het gieten van de nagellak in het water en de tijd om te drukken.

Er zijn verschillende werkwijzen om figuren of te tekenen met nagellak in water. Omdat er niet veel tijd is, wordt er aangeraden de nagellak te gieten en vervolgens met een scherp voorwerp door de verschillende kleuren van de nagellak te gaan. 'Fouten' bestaan niet bij deze techniek. Elke druk levert een sprankelend resultaat.

Nadat de gewenste vormen zijn gemaakt, wordt het drukvlak (3) op het oppervlakte van het water gelegd. Er moet geen extra drukkracht uitgeoefend worden, maar desnoeds mag het **papier** in het water gedrukt worden. Belangrijk is dat het papier niet de bodem van doos raakt, de nagellak blijft dan aan de bodem plakken.

Na enkele seconden moet met behulp van een **scherp voorwerp**, bijvoorbeeld een tandenstoker, de overige nagellak verwijderd worden rond de randen van het papier.

Resultaten

Doelstellingen

De leerlingen

- ❖ maken kennis met de druktechniek nagellakdruk.
- ❖ zijn bereid ook non-figuratieve kleuren oefeningen uit voeren.
- ❖ zijn bereid minder voor de hand liggende middelen te gebruiken voor hun beeldend werk.

8 Besluit

De verschillende onderzoeken zoals stages, interviews en enquêtes hebben een duidelijk beeld gevormd over het gebruik van grafische technieken in de lessen plastische opvoeding.

Ervaren leerkrachten geven aan dat ze hun kennis vaak moeilijk kunnen vertalen in de klas en zien dit als een struikelblok. Zij zijn immers zulke experts in hun vak, dat ze hun vakkennis moeilijk naar het niveau van de leerlingen kunnen vertalen. Andere, 'minder ervaren' leerkrachten geven anderzijds aan dat ze niet over de nodige kennis of ondersteuning beschikken om grafische technieken aan te leren aan hun leerlingen.

Belangrijke hindernissen voor het beoefenen van deze druktechnieken is de kostprijs, de tijd die ervoor nodig is en vooral de moeilijkheid van deze technieken. (zie eerste conclusie op pp. 14 – 15).

Tijdens dit onderzoek was dit ook voor mij een groot struikelblok. De technieken zijn oneindig en de terminologie en materiaalgebruik ook.

Aan de hand van de resultaten is er vervolgens op zoek gegaan naar een antwoord, eenvoudige en laagdrempelige druktechnieken aanbieden met aandacht voor de kostprijs, tijd en moeilijkheidsgraad. Dit was geen gemakkelijke taak en zeker niet voor iemand als ik die slechts een aantal keren in contact is gekomen met de grafische technieken. Daarom is er doorheen dit afstudeerproject externe hulp ingeschakeld, zoals de leerkrachten grafiek aan de academie te Bilzen.

Na het kennismaken met een aantal gemakkelijke druktechnieken heb ik deze gedurende enkele maanden uitgeprobeerd en in verschillende workshops uitgetest met verschillende doelgroepen.

De opzet van deze workshops was niet om concreet resultaat te bekomen, maar vooral het proces te leren kennen van deze technieken waarbij niet veel informatie te verkrijgen was via boeken of internetbronnen. Ook het gedrag van de doelgroep tijdens het proces was voor mij belangrijk.

Op vraag van leerkrachten uit het onderzoek en studenten uit de workshop was de volgende stap deze technieken om te zetten in didactische fiches. In deze fiches kan men de duur van de activiteit, de moeilijkheidsgraad en de benodigde materialen terugvinden. Ook zijn er doelstellingen en een stappenplan voor de leerkracht aan toegevoegd. In een bijkomend document is er een legende waarbij een aantal punten worden toegespitst.

Tot slot kan er besloten worden dat een druktechniek nooit het lesonderwerp kan uitmaken, maar dat ze een meerwaarde biedt in het beeldend proces van de leerling. Anderzijds is een hoog gehalte van voldoening en trots bij de maker tijdens het ontwerpen, het maken en het drukken van zijn werk. Dit is naar voren gekomen tijdens de verschillende workshops en uit de feedback gekregen door studenten en leerkrachten uit de enquête.

Door deze eenvoudige grafische technieken aan te bieden aan leerkrachten is het dan ook mogelijk om elke techniek aan een sterk lesonderwerp te koppelen zonder dat er tijd of geld verloren gaat in het proces.

9 Literatuurlijst

Boeken

- ALMEKINDERS, H., Zeeafdrukken met waterverf, Uitgeverij Cantecleer, De Bilt, 1990.
- BRION, M., Les Muses : Ne-Pr, I.G.D.A., Novare, 1973.
- BUDDEMEIJER, M., Grafische technieken, Stichting Teleac, Utrecht, 1985.
- CATAFAL, J., Het complete handboek etsen en andere grafische technieken, Tirion Uitgevers BV, Baarn, 2007.
- DE JONG, L., Luc Peire: 116-1994, Snoeck-Ducaju & Zoon, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Antwerpen, g.d.
- FARTHING, S. Kunst in het juiste perspectief, Librere b.v., Kerkdriel, 2010.
- FUNKE, J., Kunstpedagogie in voorbeelden voor het onderwijs, Günther-Wagner-Verlag, Hannover, 1975.
- GRAHAM, I., Boeken en kranten, De Lantaarn, Amsterdam, 2000.
- JAXTHEIMER, B.D., Linoleumsnede & -druk, Uitgeverij Gaade, Amerongen, 1982.
- KLATSER, R., De kunst van het doen: Etstechnieken, van Dobbenburgh b.v., Amsterdam, 1983.
- MARTIN, J., Grafische technieken, Librero, Nederland, 2006.
- SHAUGHNESSY, A., Handboek voor een leven als grafisch ontwerper, BIS Publishers Het Sieraad, Amsterdam, 2010.
- SMITH, W. Handboek voor de kunstenaar, Tirion Art Uitgevers, Utrecht, 2014.
- VAN DER LINDEN, F., De grafische technieken, Uitgeverij Cantecleer, De Bilt, 1979.
- WOODS, L., Handboek druktechnieken, Uitgeverij Cantecleer, Baarn, 2003.

Internet

- ANW, Vlakdruk, internet, 29-01-2015, (<http://anw.inl.nl/article/vlakdruk>).
- KUNSTUILEENMAASTRICHT, Showcase carborundum, internet, 19-04-2015, (http://www.kunstuitleenmaastricht.nl/nieuws/ni_30/SHOWCASE-CARBORUNDUM.html).
- g.a., What is an original Picasso graphic?, internet, 31-12-2014, (<http://sapergalleries.com/PicassoWhatIsAnOriginalPicassoGraphic.html>).
- VAN LUIN, E., Over grafiek, internet, 12-01-2015, (<http://www.elsevanluin.nl/over-grafiek/>).

g.a. Scratch-foam printmaking, internet, 11-03-2013,
(<http://artclubblog.com/2013/03/11/scratch-foam-printmaking/>).

Andere bronnen

COECK, J., Muzignaal: bronnenboek voor muzische vorming, Plantyn, Mechelen, 2008.

CRUL, K., Zeppelin: didactiek voor muzische vorming, Pelckmans Uitgeverij nv, Kalmthout, 2013.

Foto's en afbeeldingen

(Schematische voorstelling van de vier druktechnieken)

BAKKER, M., Toolbox tekenen arti: materialen, technieken en beeldende aspecten, ThiemeMeulenhoff, Utrecht, 2003.

<http://www.rmo.nl/collectie/zoeken?object=P+119>

<http://www.teylersmuseum.nl/en/collection/drawings/kg-00540-samson-en-de-leeuw-durer-albrecht-1471-1528-graveur>

<http://www.chrisdenengelsman.nl/Reprocitaat/engelsman-munch.htm>

<http://www.masterworksfineart.com/inventory/3791>

10 Bijlagen

10.1 Bijlage 1: onderzoeksvragen enquête

10.2 Bijlage 2: workshops 'Immersie'

10.3 Bijlage 3: didactische fiches

Grafische technieken in het secundair onderwijs

1)

In welk onderwijsnet geeft u les?

- het gemeenschapsonderwijs
- het gesubsidieerd officieel onderwijs
- het gesubsidieerd vrij onderwijs

2)

Postcode van de school waar u lesgeeft.

3)

Hoeveel jaar geeft u al les als leerkracht?

4)

In welke graad geeft u voornamelijk les?

- 1ste graad
- 2de graad
- 3de graad

5)

Een lokaal plastische opvoeding vereist een minimum aan materiaal en accommodatie. Deze vereisten zijn nodig voor de grafische technieken en zijn opgenomen in de leerplannen. Zowel voor het GO!, het VVKSO als voor het OVSG. Omcirkel de materialen die aanwezig zijn in het lokaal van plastische opvoeding:

- Een ruim en groot lokaal. Er is ruimte voor individuele begeleiding en het is mogelijk de tafels te herschikken naargelang een opdracht.
- Een aangepaste wasbak met stromend water.
- Voldoende natuurlijk licht, met de mogelijkheid tot verduistering.
- Grote, onderhoudsvriendelijke werktafels.
- Verstelbare en aangepaste stoelen.
- Afsluitbare opbergkasten (voor persoonlijk materiaal, onafgewerkte opdrachten, materiaal van de leraar)

Hoeveel wasbakken zijn er aanwezig in het lokaal?

6)

Beschikt u over een lokaal voor enkel het vak plastische opvoeding? Moet u dit lokaal met een ander vak delen? Welk?

7)

Volgende materialen zijn vereist voor grafische technieken, maar zijn niet opgenomen in de leerplannen. Omcirkel de materialen waarover u beschikt:

- Stevig werkvlak
- Drukpers
- Inktpalet
- Inktrollers
- Wrijvers: baren, lepels, polijstalen
- Rakels en kwasten
- Schoonmaakdoeken
- Bakjes en potjes
- Droogrek voor prenten
- Inkt
- andere

8)

Welke materialen moeten de leerlingen aankopen voor het vak plastische opvoeding?

9)

In hoeverre kan u de kosten van materialen laten betalen door de school? Wat valt hieronder?

10)

Welke grafische technieken kent u en heeft u al toegepast in de lessen plastische opvoeding?

- Hoogdruk (houtgravure, lino, snede, kartondruk)
- Diepdruk (etsen met plexiglas, droge naald)
- Vlakdruk (lithografie)
- Zeefdruk/ doordruk (textielbedrukking, affiches, kunstdrukken,

sjabloontechnieken)

- andere

toelichting keuze techniek:

11)

Tot hoever betreft u de leerlingen in het proces? Betreft u de leerlingen ook wanneer de tekeningen worden gedrukt?

12)

Waarom heeft u bepaalde grafische technieken (nog) niet uitgevoerd?

- Slechte infrastructuur
- Gebrek aan materialen
- Kostprijs
- Tijdsgebrek
- Geen persoonlijke ervaring

13)

In het kader van mijn afstudeerproject zal ik didactische fiches ontwikkelen rond de verschillende druktechnieken met elk hun moeilijkheidsgraad, kostprijs en duur van de opdracht. Zou dit u als leerkracht PO aansporen om deze technieken te gebruiken in uw les?

toelichting antwoord:

14)

Wat zou de meerwaarde zijn van deze technieken?

Lesvoorbereiding workshop

Praktische informatie

Datum: week van 20/04/2015

Uur: 9.00 – 11.45 u. & 19.45 – 21.30 u.

Doelgroep: studenten van de academie van Heusden-Zolder

Doelstellingen

Kennis (K):

De studenten

K1: maken kennis met de kunstgalerie De Mijlpaal.

De studenten kennen

K2: de kunstenaar Luc Peire en kunnen zijn werk situeren in tijd en ruimte.

K3: de kunstenaar Jonas Vansteenkiste en kunnen hem linken met het werk van Luc Peire.

K4: de druktechnieken Kitchen-Litho, carborundumdruk en aquareldruk.

Vaardigheden (V):

De leerlingen kunnen

V1: een eigen beeldend werk maken met de druktechniek Kitchen-Litho.

V2: een eigen beeldend werk maken met de druktechniek Carborundumdruk.

V3: een eigen beeldend werk maken met de druktechniek aquareldruk.

Attitudes (A):

De leerlingen zijn bereid

A1: aandachtig naar de gids te luisteren.

A2: op zelfstandige basis terug te komen naar de kunstgalerie.

A3: aandachtig een stappenplan te volgen.

A4: de druktechnieken in hun eigen lessen toe te passen.

1. Voorstelling

Goedemiddag iedereen, welkom in De Mijlpaal.

Mijn naam is Audrey Ambroise, laatstejaarstudent aan Hogeschool PXL in Hasselt. Ik loop momenteel stage in de galerie en voor deze stage heb ik vandaag een heel pakket uitgewerkt rond de tentoonstelling 'Immersie'.

Leerlingen leggen hun materialen aan de balie neer.

Audrey Ambroise

2. Inleiding kunstgalerij De Mijlpaal

De Mijlpaal richt zich niet op één discipline, maar gaat op zoek naar verschillende kunstvormen en probeert de grenzen tussen disciplines te vervagen.

Een zeer sterke kwaliteit van deze kunstgalerij is dat ze bij elke tentoonstelling een dialoog aangaat. Een dialoog tussen kunstenaars, maar ook tussen culturen, kunstvormen en disciplines. De grenzen vervagen en er groeien verrassende tentoonstellingen uit.

De tentoonstelling die momenteel loopt heeft als titel 'Immersie' en treedt in dialoog met twee kunstenaars: een zeer jonge kunstenaar Jonas Vansteenkiste en Luc Peire die vooral in de jaren '50 en '60 actief was.

De titel verwijst naar deze dialoog en naar een werk die jullie in de volgende ruimte terugvinden.

Leerlingen gaan naar de donkere kamer.

4. Voorstelling tentoonstelling 'Immersie' en kunstenaars Jonas Vansteenkiste en Luc Peire

Jullie mogen rustig even rondkijken naar het werk van Jonas en dat van Luc.

We staan even stil bij dit sculptuur die rechtstreeks beide kunstenaars samenbrengt.

De Mijlpaal brengt met deze tijdelijke tentoonstelling een **ode aan Luc Peire**.

Luc Peire behoort tot de eerste generatie naoorlogse kunstenaars in België in de jaren '50 en '60 en had het in zijn werk altijd over **mens en ruimte**. Zelf beweerde hij steeds: "**De mens leeft staande, voor mij is de verticaliteit het leven.**" (Luc Peire, g.d.)

Peires evoluties is één van uitzuivering in de vormen, van reduceren van de werkelijkheid tot geometrie. Zoals vele kunstenaars was de kunst van Luc aanvankelijk een expressionistische stijl en heeft hij zich pas jaren later hiervan afgescheurd.

Luc Peire is vanaf de jaren '50 alles gaan **reduceren**, het **vereenvoudigen** van bomen, gebouwen en zelfs de menselijke figuur zodat er uiteindelijk slechts **horizontale en verticale lijnen overblijven**. (Aan het begin van zijn reductie-kunst: de mens nog eerst als een lijn en een bolletje voor het hoofd. Later wordt dit bolletje steeds kleiner tot een verticale lijn en alles wat 'scheef' staat, wordt uitgeschakeld.)

(De gedachte achter het werk van Luc Peire sluit **niet** aan bij de **minimal art** of zelfs de **optical art**. De eenvoudige, geometrische vormen en grote effen kleurvlakken lijken sterk verwant aan de kunststromingen, maar staan er **radicaal tegenover**.)

De **expressie** van **kleur, ritme en proporties** blijven voor hem van groot belang. Eigen aan zijn werk is ook de ambachtelijkheid ervan.

In 1994 sterft deze kunstenaar. In Knokke vinden we vandaag de **stichting Jenny en Luc Peire** in hun oude vakantiehuis en atelier. De gevel en het interieur van het huis stralen vandaag een zeer hedendaagse toets uit. Dit gebouw linkt Luc Peire met de tweede kunstenaar van de tentoonstelling: Jonas Vansteenkiste.

Audrey Ambroise

Jonas Vansteenkiste is een jonge, hedendaagse kunstenaar die werkt **rond en met ruimtes**. Hij maakt hierbij gebruik van verschillende **media** zoals installatie, video, sculptuur, foto en tekeningen. Vansteenkiste bouwt **ruimtes en plaatsen en creëert situaties** die je kan omschrijven als 'mentale ruimtes'. Deze mentale ruimtes refereren naar de beleving en emoties van de toeschouwer.¹

Gedreven door zijn jong-zelf en drang naar eigen onderzoek, ontdekt Vansteenkiste in 2009 de **architectuur** van het gebouw van de stichting en het werk van Luc Peire.

Vansteenkiste besluit deze architecturale site te vertalen naar een **sculptuur** die hij de titel '**immersie-atelier 7**' geeft. De ritmische sequenties die overal in het werk van Peire aanwezig zijn, herneemt de jonge kunstenaar door in de **wanden verticale uitsparingen** aan te brengen. En hij gaat nog verder door met een **lichtspel** op een doek verticale zwart-wit projecties te veroorzaken. De toeschouwer wordt uitgenodigd door de ruimte te wandelen en wordt **ondergedompeld** (immersie = onderdompelen). Het is een ruimtelijke ervaring, **mens en ruimte treden in dialoog** met elkaar.

Beide kunstenaars halen hun inspiratie bij de mens en de architectuur, maar geven er elk hun eigen 'twist' aan.

Ik geef jullie een 5 à 10 min. om eens rond te kijken naar de werken van deze zeer jonge kunstenaar en Luc Peire.

Ik ga jullie vragen **één werk** te selecteren van **Jonas Vansteenkiste** en één werk van **Luc Peire**. Probeer in beide werken **raakpunten** te vinden die hen verbindt of net niet. Wat maakt het werk van Peire **anders** dan dat van Jonas? De kunstenaars worden in deze tentoonstelling in dialoog gebracht, maar vinden jullie dat ook?

5. Kijkopdracht & toespitsen kunstenaars

Uitleg bij keuze werken:

Hoe staan de werken tegenover elkaar?

Welke werken gaan samen of clashen?

Wat zijn hun verschillen, overeenkomsten, actie/ reactie?

Hoe ervaren jullie de link tussen de kunstenaars? Is er een link?

Hoe staan de werken in dialoog? Hoe treden de kunstenaars met elkaar in dialoog?

Hoe **beschrijven** jullie **visueel** het werk van beide kunstenaars?

Termen: horizontaal, verticaal, lijnen, kleuren, constructie

Wat is jullie mening over abstracte kunst?

Is abstracte kunst evenwaardig aan figuratieve kunst?

Is er een boodschap achter abstracte kunst?

Is er een boodschap in deze werken?

¹ KUNSTENPUNT, Bio Jonas Vansteenkiste, internet, 03-04-2015, (<http://www.bamart.be/persons/detail/nl/909>).

Audrey Ambroise

6. Link naar grafische kunst

We staan nu vervolgens stil bij een aantal werken van Luc Peire.

Luc Peire werkt aanvankelijk expressief, maar evolueert naar een abstracte kunst. Toch blijft het karakter van het product voor hem zeer belangrijk. Luc Peire staat in tot het maken van zijn werken en dit doet hij met verschillende technieken.

In de jaren '60 vond Peire de "**graphies**" uit en vele werken in de galerij zijn dan ook zeefdrukken, aquatinten, gravures en etsen. Hier vinden we dan ook de link naar de workshop van vandaag.

Workshop druktechnieken

1 Druktechniek 1: carborundumdruk

Moelijkheidsgraad: matig tot moeilijk

Tijd: twee lessen, verspreid over een week

Kostprijs: matig tot hoog

Carborundum is een slijppoeder dat voor verschillende industriële toepassingen wordt gebruikt, maar ook voor het slijpen van lithostenen. Bij deze druktechniek wordt met carborundum en acryl/lijm/gel/gesso een voorstelling gemaakt op een zinken of verzinkte plaat (kunststof kan ook). De afdrukprocedure is gelijk aan die van een traditionele ets. Deze druktechniek leent zich bij uitstek voor het produceren van monumentale grafiek met een heel eigen karakter. Het lijkt bijna geschilderd. En carborundum drukken is milieuvriendelijk aangezien er niet met chemische middelen wordt gewerkt. Het is een combinatie van hoog-, diep- en vlakdruk. De techniek is goed te combineren met droge naald of met traditioneel geëtste platen.

Materiaal:

- Plaat als ondergrond
- Carborundumpoeder
- Inktrollers, of tandenborstel en stukken karton
- Etsinkt op waterbasis
- Doekjes, krantenpapier
- Waterbak
- Drukpers
- Etspapier/ drukpapier

Stappenplan:

Voor je start: het gewenste formaat 'uitscheuren' en het etspapier in water leggen.

1. Neem een kartonnen plaatje als ondergrond.
2. Breng hierop de tekening.
3. Teken over met lijm en strijk eventueel uit.
4. Breng het carborundumpoeder aan met je vinger en strooi het voorzichtig over de lijm. OF laat het poeder vallen en dan krijg je donkere vlakken.
- 5. Laat dit een aantal uren tot een dag drogen.**

Voor je start: plexiglas of karton waarop je de etsinkt uitwrijft.

6. Het carborundumpoeder van het plaatje verwijderen. Het poeder dat zich niet aan de lijm heeft gehecht, kan je opnieuw gebruiken.
7. Ininken met etsinkt, inwrijven met een tandenborstel/ roller/ karton.
8. Uitscheuren met krantenpapier en/of doeken.
9. Door de drukpers halen met behulp van een 'hulpblad'. Denk aan de compositie.

Vandaag gaan we deze techniek waarschijnlijk niet kunnen toepassen door het gebrek aan tijd. Deze techniek is echter wel haalbaar in één les, maar met ruimte voor de droogtijd.

Audrey Ambroise

2 Druktechniek 2: Kitchen-Litho

Moeilijkheidsgraad: matig

Tijd: één les (blok van 2 u.)

Kostprijs: laag

Keuken lithografie (Kitchen Litho) is een druktechniek die gebaseerd is op het principe van lithografie, maar vereenvoudigd is in werkwijze en materiaalgebruik.

Keuken-lithografie doet beroep op materialen die heel eenvoudig in de keuken te vinden zijn: aluminiumfolie, kunststof plankje zoals een snijplankje, Coca-Cola, olijfolie, keukenpapier.

Enkel het ininkten gebeurt met een roller. Voor deze techniek kan etsinkt gebruikt worden op oliebasis of olieverf. Het drukken kan met een gewone pers of nog eenvoudiger met de achterkant van een lepel.

Materiaal:

- Plaatje uit kunststof
- Aluminiumfolie
- Plakband
- Boter of zeep
- Coca-Cola
- Olijfolie
- Keukenpapier
- Etspapier of lithografiepapier
- Etsinkt of olieverf
- Roller voor inkt
- Vochtige spons
- Lepel of pers

Stappenplan:

Voor je start: Etspapier of lithografiepapier in het water leggen.

1. Kunststof plaatje overdekken met aluminiumfolie. De glanzende kant naar onder zodat je op de matte kant kan tekenen.

2. Tekening aanbrengen met een penseel en boter.

Opmerking: vette boter (niet vloeïend, niet light)

Tijdens de activiteit: de boter laten drogen.

3. Overgieten met Coca-Cola en laten inwerken. Afdeppen met keukenpapier.

Tijdens de activiteit: 5 à 10 min. op het plaatje laten drogen.

4. Overgieten met olijfolie en inwrijven met keukenpapier. De tekening verdwijnt.

5. Plaatje prepareren met olieverf en aanbrengen op de tekening.

6. Vervolgens er overgaan met een vochtige spons.

Tijdens de activiteit: stap 5 en stap 6 een aantal keren herhalen.

7. Papier uit het water halen en drukken met een lepel. Gebruik van vilt.

Opdracht Kitchen-litho: De studenten krijgen foto's van hoogspanningsmasten en zetten deze om in een aquareldruk.

Audrey Ambroise

3 Druktechniek 3: Aquareldruk

Moeilijkheidsgraad: gemakkelijk

Tijd: één les

Kostprijs: zeer laag

Materiaal:

- Plexiglas
- Arabische gom
- Aquarelverf
- Aquarelpapier
- Penselen
- Haardroger
- Lepel
- Waterbak

Stappenplan:

Voor de activiteit: glad aquarelpapier of glad etspapier in het water leggen.

1. Plexiglas reinigen.

2. Dunne laag Arabische gom aanbrengen met een penseel.

Tijdens de activiteit: Arabische gom goed laten drogen.

3. Tekening aanbrengen met aquarelverf en penselen.

Tijdens de activiteit: Aquarelverf goed laten drogen.

4. Papier uit het water halen en overtollig water afdempen met een handdoek. Papier op het plexiglas leggen met de vilt en drukken met een lepel.

De Arabische gom werkt als een soort lijm die volledig loskomt samen met de verf bij contact van vochtig papier.

Opdracht Aquarel-druk:

Reduceren van een foto in de stijl van Luc Peire.

Aquareldruk

Moeilijkheid

Materiaal

Timing

Materiaal:

- plaatje uit plexiglas/ PVC
- Arabische gom
- penselen (voor verf en gom)
- aquarelverf
- mengpotjes
- aquarelpapier met fijne korrel
- waterbak
- lepel of drukpers met vilt
- eventueel een haardroger

Ruimte:

Organisatie: Er kan eenvoudig aan een kleine werktafel gewerkt worden. Deze druktechniek vereist een minimum aan infrastructuur.

- Voorzie een tafel voor de waterbak met papier.

Leg klaar: Al het materiaal dat nodig is. De tafels moeten niet afgedekt worden.

Doelstellingen:

De leerlingen

- maken kennis met de druktechniek aquarel-monotype.
- kunnen technieken toepassen en gereedschappen en materialen hanteren om beeldend vorm te geven.
- leren rekening te houden met het gegeven dat het beeld in spiegelbeeld op de afdruk verschijnt.
- zijn bereid de materialen zuinig te gebruiken, zorgzaam te onderhouden en netjes op te bergen na gebruik.

Stappenplan:

de drukvorm: plaatje uit plexiglas/ PVC
het drukvlak: aquarelpapier met fijne korrel
het drukmedium: aquarelverf met Arabische gom
de druk: lepel, hand of drukpers

Stap 1

Leg het aquarelpapier in het water.

Op het plaatje wordt met een penseel een dunne laag Arabische gom aangebracht. Laat de Arabische gom drogen, doe dit eventueel met een haardroger.

Stap 2

Schilder het ontwerp/ de tekening in aquarelverf, gebruik hierbij niet te veel water. Laat de aquarelverf drogen.

Stap 3

Neem het aquarelpapier uit het water en dep het overtollige water af met een keukenhanddoek.

Stap 4

Leg het plaatje op de drukpers of de werktafel en leg hierop het aquarelpapier met er bovenop de vilt. Druk goed door met de lepel of de hand. Het resultaat met de drukpers of lepel is gelijk.

Stap 5

De druk is een monotype. Na de eerste druk komt de verf en gom er af zoals een folie. Een tweede druk is soms mogelijk, maar de tekening zal lichter worden dan de eerste druk. De drukvorm kan opnieuw gebruikt worden door het af te spoelen met voldoende water.

Tips en trucs:

- Leg het aquarelpapier minstens tien minuten voor het drukken in het water.
- Respecteer de droogtijd van de Arabische gom en aquarelverf. Natte aquarelverf op vochtig papier zal watervlekken maken.
- Na het drogen van de aquarelverf kunnen fouten in het ontwerp verwijderd worden door ze met een scherp voorwerp weg te schrapen.
- Gebruik geen aquarelpapier met een dikke korrel, de druk wordt dan heel onduidelijk. Gewoon, dik en fijnkorrelig papier kunnen ook gebruikt worden.
- Geef aan elke leerling een kleine dosis Arabische gom. Hoe dunner de laag, hoe sneller deze droogt. Het is nutteloos veel gom te gebruiken.

Carborundumdruk

Moeilijkheid

Materiaal

Timing

Materiaal:

- drukvorm uit karton
- potlood en kalkpapier
- lijm
- carborundumpoeder
- drukinkt op waterbasis
- oude tandenborstel
- krantenpapier, telefoonboekenpapier of tarlatan
- waterbak
- drukpapier
- drukpers

Ruimte:

Organisatie: Verdeel de lijm en het carborundumpoeder voordat de leerlingen de klas binnenkomen.

- Voorzie een tafel voor de waterbak met papier.
- Dek de inkttafel goed af en zet de drukpers op een stevige ondergrond.
- Wie klaar is om te drukken gaat naar de verschillende tafels.

Leg klaar: Al het materiaal dat nodig is. Alle tafels moeten goed afgedekt worden met afdekfolie.

Doelstellingen:

De leerlingen

- maken kennis met de diepdruktechniek carborundumdruk.
- kunnen technieken toepassen en gereedschappen en materialen hanteren om beeldend vorm te geven.
- leren rekening te houden met het gegeven dat het beeld in spiegelbeeld op de afdruk verschijnt.
- zijn bereid de materialen zuinig te gebruiken, zorgzaam te onderhouden en netjes op te bergen na gebruik.
- tonen geduld bij het maken een beeldend werk en houden rekening met de droogtijd..

Stappenplan:

de drukvorm: kartonnen plaatje
het drukvlak: drukpapier
het drukmedium: linoleuminkt op waterbasis
de druk: drukpers

Stap 1

Teken het ontwerp/ de tekening met potlood op de kartonnen plaat. Gebruik hiervoor eventueel carbon- of kalkpapier.

Stap 2

Doe wat houtlijm in een potje. Schilder de gewenste vorm met penseel de lijm op de plaat. Er kan ook rechtstreeks vanuit de tube lijm geschilderd worden.

Stap 3

Teken niet meteen de hele tekening in lijm. Werk stap per stap. Schilder één vlak of figuur in met lijm en strooi er meteen het carborundumpoeder over.

Hoe meer poeder er wordt gestrooid, hoe donkerder het resultaat zal zijn. Hoe meer lijm gebruikt wordt, hoe meer poeder de lijm zal opnemen.

Stap 4

Als het ontwerp klaar is, moet de lijm drogen. De droogtijd hangt af van het soort lijm en de hoeveelheid gebruikt poeder.

Stap 5

Breng wat drukinkt aan op een aparte glas- of PVC-plaat. Neem met een oude tandenborstel voldoende van de inkt op en strijk ze uit op de drukvorm. Druk goed door op de plaatsen waar het ondertussen hard geworden poeder ligt.

Stap 6

Als de hele drukvorm geïnt is, moet de inkt die teveel is worden verwijderd. Dat kan met stukken krantenpapier, telefoonboekenpapier of tarlatan. Hoe meer inkt wordt weggenomen, hoe lichter de druk zal zijn.

Stap 7

Neem het papier uit de waterbak en dep het af met een propere handdoek. Leg het vochtig drukpapier op de drukvorm. Leg er vervolgens een dikke laag vilt op.

Door te drukken met een pers wordt de inkt uit de groeven van het poeder opgenomen. De druk met de pers zal daardoor sterker zijn dan de druk met de lepel of de hand.

Tips en trucs:

- Leg het drukpapier minstens tien minuten voor het drukken in het water.
- Door een zuiver en groot blad onder de drukvorm te leggen kan het poeder dat niet door de lijm is opgenomen, opnieuw gebruikt worden.
- Respecteer de droogtijd van de lijm. De opdracht kan eventueel verspreid worden over twee lesuren op twee verschillende dagen. Als er op natte lijm en poeder wordt geïnt, zal het poeder loskomen en kan de lijm uitlopen.

Illuminatietechniek

Moeilijkheid

Materiaal

Timing

Materiaal:

- piepschuim
- schetspapier
- snijmateriaal (bv. potlood, houten spies)
- carbon- of kalkpapier
- plakkaatverf
- dikke penselen
- mengpotjes
- dik papier

Ruimte:

Organisatie: Elke stap in het drukproces van de illuminatietechniek kan aan dezelfde tafel gebeuren.

Dek de tafel af met krantenpapier en voorzie een aantal mengpotjes.

Leg klaar: Al het materiaal dat nodig is.

Doelstellingen:

De leerlingen

- maken kennis met de illuminatietechniek gebruikt door Pablo Picasso.
- ondervinden de verschillende mogelijkheden en beperkingen van een techniek en passen zich aan.
- kunnen hun schetsen vertalen naar een beeldend werk.
- tonen geduld bij het maken een beeldend drukwerk.
- zijn bereid zeer zuinig te snijden met alternatief materiaal (bv. potlood, houten spies).

Stappenplan:

de drukvorm: piepschuim
het drukvlak: dik papier
het drukmedium: plakkaatverf
de druk: hand

Stap 1

Snij op voorhand alvast de drukvorm uit tot het gewenste formaat. Teken dit formaat over op het schetspapier en op het definitief dik papier.

Stap 2

Teken het ontwerp/ de tekening op het schetspapier. Het ontwerp mag niet te veel details bevatten: werk met grote vlakken en figuren.

Stap 3

Nummer de verschillende vlakken en geef elk nummer een kleur. Schrijf onderaan de nummers en de kleuren ernaast. Breng het ontwerp over met carbon- of kalkpapier op de piepschuim.

Stap 4

Snij de figuren uit. Bij deze stap is één vraag belangrijk: "Welke vlakken of figuren kunnen als één geheel worden uitgesneden?" Snij altijd van buiten naar binnen.

Stap 5

Het piepschuim kan met een scherp voorwerp en een lat uitgesneden worden. Ga voorzichtig over de getekende lijnen en druk steeds een beetje meer door. Gebruik bijvoorbeeld een potlood of houten spiesje als scherp voorwerp.

Stap 6

Na het uitsnijden van een vlak of figuur wordt de kleur aangebracht met een dik penseel. Werk snel en breng de verf royaal aan. De ingeschilderde kant wordt nu op het definitieve, dikke en droge blad gedrukt. Druk goed aan met de hand en wacht een aantal seconden. Neem vervolgens voorzichtig het piepschuim van het papier.

Stap 7

Herhaal stap 6 met steeds een andere kleur en werk af.

Tips en trucs:

- Voor deze techniek is geen drukpapier nodig. Werk wel met dik papier.
- Details en ronde vormen zijn moeilijk uit piepschuim te snijden. Het materiaal kan hierdoor zelfs beschadigd raken. Combineer deze techniek daarom met andere druktechnieken zoals collografie of teken- en schildertechnieken.
- Het piepschuim heeft een bepaalde dikte, vaak drie tot vijf millimeter. Gebruik de dikte van het piepschuim om dunne en rechte lijnen te schilderen. Breng verf aan en druk af.

Keuken-Litho

Moeilijkheid

Materiaal

Timing

Materiaal:

- drukvorm (bv. snijplankje, karton)
- aluminiumfolie
- frisdrank (bv. cola)
- vettig tekenmateriaal (boter of zeep)
- penseel
- inkt of olieverb
- olijfolie
- vochtige spons
- inktroller + spatel, plaat uit plexiglas
- waterbak en potjes
- lepel of drukpers met vilt

Ruimte:

- Organisatie:* Werk in ateliervorm. Hou voor elke stap in het drukproces een tafel vrij.
- een tafel voor het gieten van de frisdrank,
 - een inkttafel met de inktrollers, olieverb, enzovoort,
 - een druktafel met lepels, vilt en eventueel een drukpers.

Leg klaar: al het materiaal dat nodig is en de inkttafel afdekken met keukenpapier of afdekfolie.

Doelstellingen:

De leerlingen

- maken kennis met de druktechniek keuken-litho.
- zijn bereid het toeval bij hun vormgeving te betrekken. (vingerafdrukken, waterdruppels die op het plaatje vallen, aluminiumfolie die verfrommelt door de druk van de pers)
- kunnen technieken toepassen en gereedschappen en materialen hanteren om beeldend vorm te geven.
- kunnen de toevalligheden beeldend interpreteren en hierop verder werken.
- zijn bereid de verschillende stappen toe te passen om tot een mooi, beeldend resultaat te komen.
- zijn bereid minder voor de hand liggende middelen te gebruiken voor hun beeldend werk.

Stappenplan:

de drukvorm: vrije keuze
het drukvlak: drukpapier
het drukmedium: olieverf of drukinkt op oliebasis
de druk: lepel, hand of drukpers

Stap 1

Op de drukvorm komt een laag aluminiumfolie met de glanzende kant naar onder, de aluminiumfolie kan eventueel vastgekleefd worden.

Stap 2

Teken met een penseel en boter op de matte kant van de aluminiumfolie. Door boter te mengen met water, zullen de lijnen lichter afdrukken. Wees niet te zuinig met de boter.

Stap 3

Neem de drukvorm en giet heel voorzichtig de frisdrank over de tekening. Zorg ervoor dat zowel de aluminiumfolie als de tekening in boter door frisdrank overgoten wordt. Laat de frisdrank een aantal seconden op het oppervlak liggen en intrekken.
Dep hierna voorzichtig af met een proper stukje keukenpapier.

Stap 4

Giet één eetlepel olijfolie op de tekening en wrijf rustig in met een nieuw, proper stukje keukenpapier. De tekening verdwijnt. Werk af door met een vochtige spons over de tekening te wrijven.

Stap 5

Strijk de olieverf of inkt uit met een plat voorwerp (bv. stukje karton) op een glas- of PVC-plaat. Ga met de inktroller zachtjes over de tekening, zowel over de botertekening als over de aluminium. Na het ininkten met de roller wordt er opnieuw met de vochtige spons over de tekening gewreven. Herhaal deze stap een drietal keer.

Stap 6

Neem het papier uit de waterbak en dep af met een propere handdoek. Leg het vochtig drukpapier op de drukvorm en leg vervolgens een dikke laag vilt hierop.
Druk af met de achterkant van een lepel of de hand. Drukken met een drukpers kan ook.

Tips en trucs:

- Leg het drukpapier minstens tien minuten voor het drukken in het water.
- Experimenteer met verschillende drukvormen zoals ribbelkarton, houten plaatjes, enzovoort. Het reliëf van de drukvorm zal namelijk mee afdrukken en geeft speciale effecten. Doe dit ook met de aluminiumfolie: plooiën maken of verfrommelen.
- Elk soort drukpapier is goed voor deze techniek, gerecycleerd drukpapier geeft bijvoorbeeld een mooi, authentiek gevoel.

Collografie

Moeilijkheid

Materiaal

Timing

Materiaal:

- drukplaat uit karton
- allerlei materialen (bv. knopen, touw, textiel)
- lijm
- schaar
- drukinkt
- PVC-plaat
- inktroller
- dik papier
- drukpers
- handschoenen

Ruimte:

Organisatie: Hou een tafel vrij voor al het materiaal waarmee gedrukt zal worden. Vraag de leerlingen om zelf ook materiaal mee te nemen.

- Voorzie een inkttafel met de inkt, handschoenen en het papier. Dek deze tafel goed af met afdekfolie of krantenpapier.
- Voorzie een tafel om het afgewerkte drukwerk op te leggen.

Leg klaar: Al het materiaal dat nodig is.

Doelstellingen:

De leerlingen

- maken kennis met de collografie.
- kunnen elementen van verschillende structuur en textuur tot een nieuwe eenheid samenvoegen.
- kunnen door een zinvolle rangschikking van verschillende texturen een materiaalcompositie maken en deze afdrukken.
- zijn bereid zuinig om te gaan met hun materiaal en dat van anderen.

Stappenplan:

de drukvorm: vrije keuze
het drukvlak: dik vochtig papier
het drukmedium: linoleuminkt
de druk: drukpers, eventueel een lepel

Stap 1

Selecteer de materialen en texturen die op de drukvorm moeten komen. Snij de materialen eventueel uit en plak ze met lijm vast.

Stap 2

Strijk de inkt uit met een plat voorwerp (bv. stukje karton) op een glas- of PVC-plaat. Ga met de inktroller over de materialen. De roller neemt soms veel of minder van de oppervlaktestructuur dan verwacht. Daarom zal het resultaat altijd anders zal zijn dan verwacht.

Stap 3

Neem de geïnkte drukvorm en leg deze op de drukpers. Leg hierop het papier en een laag vilt. Afhankelijk van de dikte van het gebruikte materiaal zal de pers aangepast moeten worden. Niet iedereen werkt immers met hetzelfde materiaal.

Stap 4

Leg de tekening op de daarvoor voorziene tafel en laat drogen.

Tips en trucs:

- Deze techniek is heel fijn om aan het einde van het schooljaar te doen of na een trimester. Door afvalmateriaal van andere opdrachten bij te houden, moet er niet naar nieuw materiaal gezocht worden. Men kan heel los tekenen of net zeer lineair en geometrisch door een bepaald oppervlak af te plakken.
- Combineer deze druktechniek met andere technieken uit de fiches, zoals carborundumdruk of de illuminatietechniek.
- Houd er rekening mee dat de afdruk heel anders er zal uitzien dan de drukvorm. Waarschuw de leerlingen hier ook voor.

Nagellakdruk

Moeilijkheid

Materiaal

Timing

Materiaal:

- nagellak in verschillende kleuren
- gefilterd water of flessenwater
- waterbak
- verschillende soorten papier, mag gekleurd zijn
- houten spiesjes
- handschoenen en oude kledij

Ruimte:

Organisatie: Deze druktechniek heeft amper materiaal nodig en is overal uit te voeren. Voorzie wel een goed geventileerde ruimte of werk eventueel buiten.

Leg klaar: Al het materiaal dat nodig is. Doe oude kledij en handschoenen aan.

Doelstellingen:

De leerlingen

- maken kennis met de druktechniek nagellakdruk.
- zijn bereid ook non-figuratieve kleurenoefeningen uit te voeren.
- zijn bereid minder voor de hand liggende middelen te gebruiken voor hun beeldend werk.

Stappenplan:

de drukvorm: oppervlakte van het water

het drukvlak: eenvoudig papier

het drukmedium: nagellak

de druk: hand

Stap 1

Giet een kleine hoeveelheid water in de bak. Zorg ervoor dat de bak groter is dan het papier waarop het ontwerp/ de tekening komt.

Stap 2

Doe oude kledij en handschoenen aan. Dek de werktafel eventueel af en gebruik bij vlekken nagellakremover. Schud de nagellak eerst zodat het bolletje in de fles loskomt.

Stap 3

Giet rechtstreeks vanuit het flesje in het water of gebruik het penseeltje om kleine druppels te laten vallen in het water. Wacht niet te lang tussen het gieten en het maken van de vormen.

Stap 4

De vormen worden gemaakt door met een houten spies door de verschillende kleuren nagellak lijnen te trekken. De kleuren mengen zich met elkaar en er ontstaan abstracte vormen.

Stap 5

Leg het papier met de goede kant naar onder en leg het voorzichtig op het oppervlakte van het water. Druk het papier eventueel het water is, maar zorg ervoor dat de nagellak en het papier de bodem van de bak niet raken.

Stap 6

Neem een nieuwe spies en ga langs de randen van het papier om de overtollige nagellak te verwijderen.

Stap 7

Neem het papier na een aantal seconden voorzichtig uit het water en laat op een platte ondergrond drogen.

Het water kan een aantal keren herbruikt worden door met de houten spies de overtollige nagellak weg te nemen na de druk.

Tips en trucs:

- Werk nooit in een gesloten ruimte met weinig ventilatie.
- De werkwijze of het proces van de nagellakdruk kan gelinkt worden aan de drippings van kunstenaar Jackson Pollock.
- Experimenteer met verschillende papiersoorten en kleuren. Ook zwart papier geeft een leuk effect.

Toelichting bij de pictogrammen

De pictogrammen in de didactische fiches hebben een signaalfunctie. Ze geven in één oogopslag de moeilijkheidsgraad, de timing en de hoeveelheid materiaal dat nodig is, weer. Dit zijn echter slechts indicaties. De aanpak van elke leerkracht is anders en afhankelijk van de lesopdracht kunnen de indicaties afwijken.

Pictogram	Toelichting
Moeilijkheidsgraad:	Is de druktechniek moeilijk uit te voeren?
	<u>Één ster</u> makkelijk
	<u>Twee sterren</u> gemiddeld
	<u>Drie sterren</u> moeilijk
Materiaaluitrusting:	Zijn er veel materialen nodig voor de druktechniek?
	<u>Potlood</u> Er is niet veel materiaal nodig.
	<u>Potlood + verfpot</u> Er is al wat meer materiaal nodig zoals drukinkt, verf en inktrollers.
	<u>Potlood + verfpot + drukpers</u> Er is veel materiaal nodig zoals een drukpers.
Timing:	Hoeveel lessen heb ik nodig voor deze druktechniek?
	<u>Één klok</u> 1 x 50 minuten
	<u>Twee klokken</u> 2 x 50 minuten
	<u>Drie klokken</u> 3 x 50 minuten of langer